

к 8406
133

N. LEBEDEV.

ƏTNAS
DİKARREZ
KOLASIN

Y. G. MEDVE
KODENK. 1937

N. K. ԼԵԲԵԴԵՎ

Յ Ե Ն Ա Տ
ՉԻԿԱՐՐԵԶ ԿՕԼԱՏՆ

ՄԻԿԼՈՒԿԱ-ՄԱԿԼԱԼԵՆ
ՎԻԼ ԳՎԻՆԵՅԱ ՎԵԼՓ ՔՄԵՏԵՏՎԻՅԱ

Մտտի՛՛ս Վ. Ի. Եակիմով

Viļ Gvineja ostrov da sь vьln olişsez.

Mu vьlas eməş vьdkođ stranaez. Oləнь ena stranaezьn vьdkođ naroddez. I vьd narodьs olə aslas oləmən. Mu vьlas esə i əni eməş una naroddez, kədna ozə tədə, mьj seeəm „kərttuj“, „gazeta“, „telegraf“ da una mədikə, kəda jьliş mi tədam.

Seeəm naroddəsə suəнь „dikəjjezən“ livo „dikarrezən“, no eta suəmьs ңe vьdsən praviļnəj. Neļki medkoļççəm naroddezlən eməş aslanьs obvçajjez, oləнь şemjaezən, em obvsestvo, nuətəнь aşşinьs xozaјstvo. Vьdəs naroddezlən i pļemjoezlən em aslanьs, kəť i əddən uçət, kultura.

Vьdəs seeəm naroddəs „dikarrezən“ suşəmsə poluçitisə puşesestvennikkezşan, kədna vovlisə çuzəј stranaezə da setçin olişsezliş kьvsə vezərttəg suditisə ң jьliş vevdərsa vizətəm şərti, a ezə starajtçə tədsaşnь ң oləmkət da obvçajjezkət.

Esə vazьn oťirьs vetlьvlisə morjo saјiş stranaezə unazьksə sь ponda, medvь aзьнь setçiniş zoloto, dona izzez da morjo saјiş dona tovarrez, kьз suam, gorməg, gvozđika.

Bogatstvo şərə vətçikə Jevropaiş puşesestvennikes mьrşisə voşnь aslanьs kiə vьdəs, mьj vəli donas morjo saјiş stranaezas.

Morjo saјiş stranaezə jevropejeccez vovlisə oruzijaən da vinaən. Medvь „dikarrezliş“ unazьk veznь zoloto livo zastavitnь niјə əktьнь dona produktəez, juktavlisə niјə da vəvətlisə; vəvətəm „dikarrez“, koңesno, çasto ləgaşьvlisə da pondьvlisə vasətnь as dьnşinьs kitrəј çoçkom oťirsə. Çoçkom

otir, kədnalən tır vəli bədkod ruzjəb, „dikəj“ narod-
deskət çorəta raspravljajčisə da çastə nijə pərtlisə rav-
bezə. Nija soglašotəg kəskəvlisə şəd olirsə mədik
stranaezə da vuzavlisə nijə.

Nełki una uçonəjjez dumajtisə, sto seeəm „dikəj“
otirəskət oz tuj obrassajčəbn „otir moz“. Una nı
kolasiş vaitisə: „Da raz pozə seeəm otir kolasə loknı
oruzijatəg! Ed etə dikəj zvirrez. Kər nija kazalasə çoç-
kom mortəs kus kiən, nija sek zə sijə şojasə libo
vijasə. Ed nija dikarrez!..“

Bılış, pervujiş aзылəmşəñ morjo sajiş naroddes
мьççaşşəñ „dikarrezən“. Šonıt stranaezəñ seeəm na-
rodde vetlətəñ poçti sovšem kusən, nija ozə kuzə
stroitnı bzt kerkuez, a oləñ stannezəñ da xizina-
ezəñ. Mukədbə ena plemjoez kolasiş ozə vovlişə mə-
dik naroddezkət, ozə tədə kərt i mıj setiş kerəñ.
Orudijaez da oruzijaez nılən — çerrez, purttez — iziş,
a kopjoez da strelaez — koskaeziş da puiş. Nılən
abuəş knigaez, gazetaez i nija ozə tədə, mıj seeəm
gramota. Jevropejceez loktəm vəğnı pervovbtnej plem-
joes pondəñ əsnı, nija kolççəñ əddən jeeə, a sı kosta
zə oləmbə nılən əddən interesnej.

Bədəs naroddes kulturnəjjezən loəməz vəlisə sija
zə razvitija (zoralan) stupen vılən, kəz i ena plemjoes.

Kvaţdas godşa unazık kolis vərə sija kadşəñ,
kər etik roç uçonəj, Nıkolaj Nıkolajeviç Mikluka-
Maklaj, pondis velətnı pervovbtnej plemjoezliş oləm-
sə da ovčajjesə.

Bılən stranaezət unaiş puşesestvujtəm vəğnı sija
resitis munnı vił Gvineja ostrov vılə, kəda ıeılən
Avstralija materik dıñşəñ.

Grenlandija vərşəñ etə ostrovı mı sar vılas med-
vzt, i sekşa kadə sija poçti esə ez vəv issledujtəm.

Vił Gvineja vılən olisə papuas plemjoez. Papu-
assez — etə çitkıla jurşia otir, kuçiknı nılən şəd
libo şədrud rəma.

Ն. Ն. Mikluka-Maklaj.

Mikluka-Maklaj resitis ovn̄ ena p̄lemjoez kola-
սն, k̄adna ԼԾԾԻՏԻՏԵ ղելկի mortʃojիճշեզն.

Veճ viճtavlis̄e Maklajl̄e opasnoճt j̄լիճ, k̄ada loճ
ս̄ ol̄m ponda, k̄er Եtnas ճելիտչas sija „ճikarres“ ko-
las̄e.

ՂեկեԵմ opasnoճtթեզ ez verm̄e p̄ovz̄atn̄ smev
puճesestvennik̄as. Mikluka-Maklaj ez p̄ov „ճikarreziճ“.
Sija veritis, sto v̄ԵԾԵՍ otիրԵՍ ԵtkoԾԵճ (ravn̄j̄Եճ);
sto, k̄ԵՅ v̄ mortԵՍ lazմԵta ez sulav aslas zoram̄m̄n
(razviտijān), սԵլ̄n em̄ճ mort ճuvstvov̄ez; sto i „ճikar-
res“ ղem um̄լս̄e oz ker̄e, obrassajտչԵն-կ̄e ք̄կ̄ot k̄ԵՅ
otիրk̄ot.

Papuasseskət Mikluka-Maklaj dumajtis ləšətn̄ bur
otnoseŋŋoez da kutč̄n̄n̄ nabludajtn̄ n̄ oləm šərn̄, med-
v̄b̄ s̄v̄ərn̄n̄ gizn̄ Ləŋ okean ostrovvez v̄l̄n̄ oliš
naroddeziš ov̄čajjesə da oləmsə.

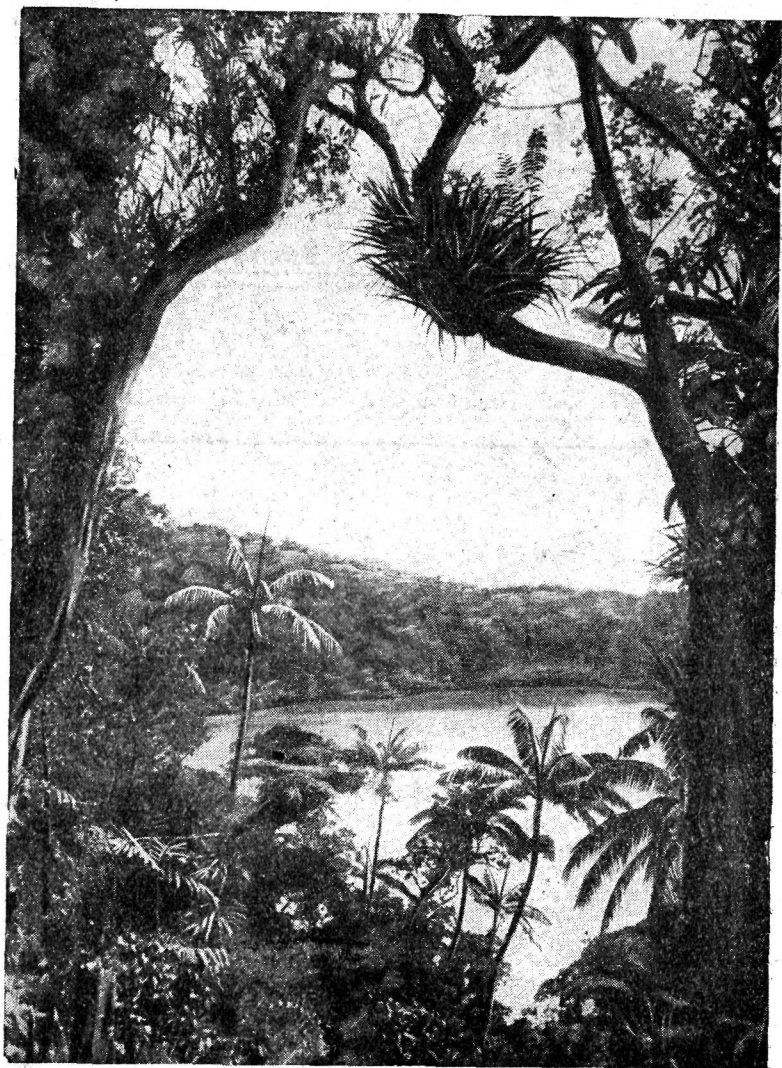
Pervəj mestaən aslas nabludenŋoez ponda Miklu-
ka-Maklaj v̄ərz̄js Viļ Gvineja.

Viļ Gvineja ostrov̄s mijan d̄n̄šaŋ kujlə əddən
v̄l̄n̄, Velikəj okean̄n̄, lunv̄v̄ z̄nas. Mun̄n̄-kə Viļ
Gvineja v̄l̄ə Moskvašaŋ, to medoʒ kolə sedn̄ Odes-
sə, setč̄n̄šaŋ mun̄n̄ Šəd morjo v̄l̄ət, s̄v̄ərn̄n̄ Mu ko-
las morjo da Gərd morjo v̄l̄ət da vuzn̄ Inđija okean.
Odesšaŋ Viļ Gvinejaəz paroxod munas mišecša d̄r-
z̄bk, a kvačdas god oʒti korav̄lles vetlisə ŋe siz per̄-
ta, k̄z̄ əni, i ujn̄ Viļ Gvinejaəz̄zis pozis toko kvač
mišecən, a to i d̄r̄z̄bk.

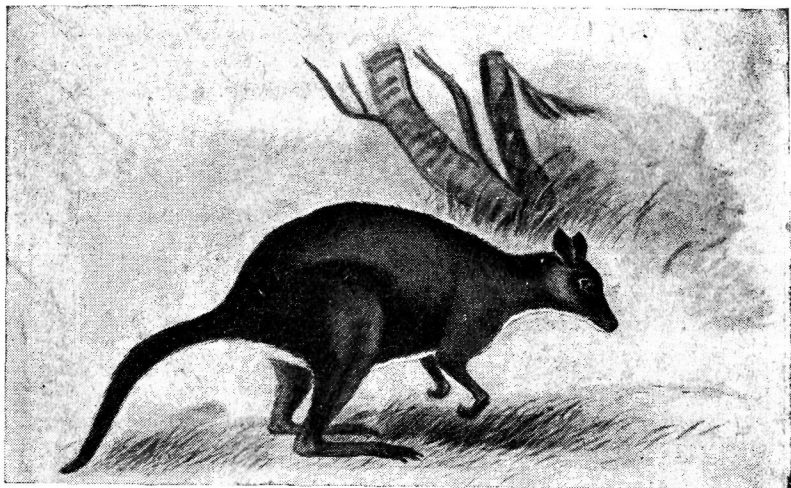
Viļ Gvineja ostrov̄s əddən v̄z̄t—k̄k̄k̄ šurs kilo-
metr̄ša unaz̄k̄ kuzanas da kvačšo kilometr̄ša unaz̄k̄
paštanas.

Viļ Gvinejās kujlə son̄t kl̄imat̄n̄. Setč̄n̄ ŋekər
oz ov̄l̄ təv̄. V̄dsə god sulalə zar gozum. Ostrov v̄-
las una v̄dm̄n̄ šakəj dona v̄dmassez. Mukəd mes-
taezas v̄dsə kerəssez vevt̄t̄məš əkvaliptovəj v̄ərezən,
lavrovəj puezən, v̄dkod̄ palmaezən. Estən siz̄zə v̄dm̄-
mə „ŋaŋ“ ru, kədalən ploddes p̄ek̄n̄ em piʒ čuzəma
ŋev̄t̄, ŋaŋ v̄l̄ə vačk̄išana. Ostrov v̄las v̄dm̄ i sahar-
nəj trošt̄nik, kəda šetə čəsk̄t̄ saxarnəj sok. Una eməš
Viļ Gvineja ostrov v̄l̄n̄ i m̄dik̄ dona v̄dmassez,
kədna oʒə vačk̄išə mijan v̄dmassez v̄l̄ə.

Viļ Gvineja v̄ərez̄n̄ da šeppez̄n̄ olən̄ z̄vot-
nəjjez da kajjez, kədna siz̄ zə oʒə vačk̄išə mijanišsez
v̄l̄ə. Turuna šeppezas setč̄n̄ olə z̄votnəj kenguru,
kəda vajas pijanokkesə, a s̄v̄ərn̄n̄ k̄t̄čəz̄ esə oʒə ver-
mə kotraš̄n̄, mam̄n̄s̄ niʒə novjətə k̄n̄əm̄ uv̄tas torja
sumk̄an̄. Seeəm z̄votnəjjes sijən i sušən̄ s̄um̄č̄a-
t̄əjjezən. Kengurulən kučk̄k̄s̄ əddən pusistəj, sijən
s̄liš̄ kučk̄ksə k̄sk̄n̄ švetas v̄d̄ stranaə.

Viļ Gvinejalān bēreg.

Kenguru.

Vil Gvineja värrezyn oləny əddən una vьdçuzəma porugajjez, vər dudiez i əddən vasəkəş „rajskəj pət-kaez“. Vil Gvineja värrezyn siz-zə eməş kavannez, vьd-kod zmejaez i una-una mukəd vьdçuzəma zvirrez.

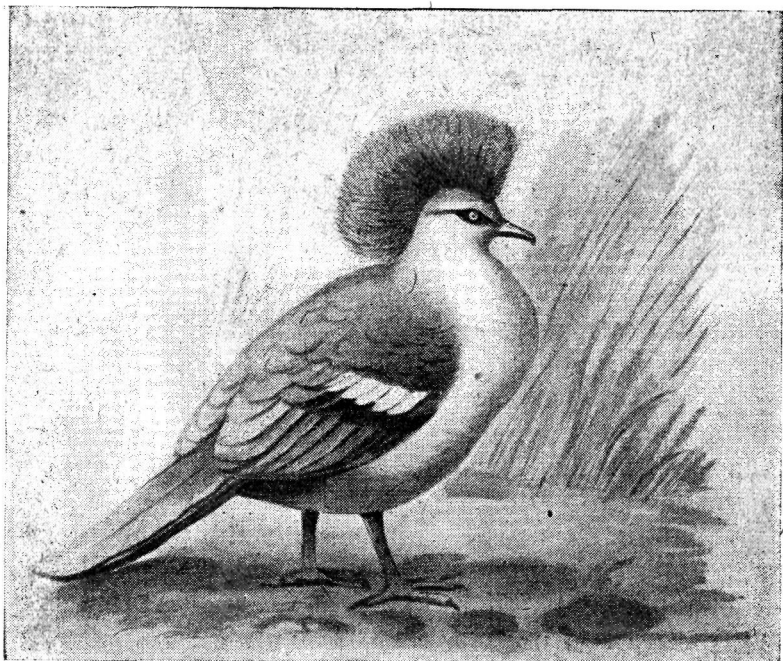
Mikluka-Maklaj koravl vьliş petis Vil Gvineja ojasvuvv bereg vьlə, kədə şorənzьk pondisə sunь Maklaj beregən.

Mestnoşьs eta vьdsən vevttəma vərən i əddən kərəsaina.

Kər loktan koravl vьlyn, nem şərti oz roz vezərt-ny, sto setən kinkə olə.

Toko soçьnika vər vevdəras levtişləny єn stov-bez, kədna viştaləny, sto matьn em mort.

Neđьr-мьjiş svəryп, kьz „Vitəz“ paroxod, kədəny loktis Maklajьs, suvtis ostrov dьnas jakor vьlə, beregьn javitçisə şədkuçika papuassez. Nija vəlisə vьdsən kusəş, toko kossezəny vəlisə kərtaləməş kьeəmkə los-kutokkez. Vьdənnьs papuassez vəlisə vooruzitçəməş ruovəj korjoezən (jьla vedçezən). Nija nəvətisə kьk uçitik

Vilgvinejskəj dudi.

ponok. Papuassez mьjkə gorətlisə, sьvərgьn nija ponnesə vijisə da puktisə va doras. Papuasses, tьdalə, mədisə ponnesə kernь zertvaə, medvь burdətnь azzьv-lьtəm morskəj ʒudovissoəs. Kьz sьvərgьn tədisə, nija əddən povzəmaš „ьzьt pьzʒis“ (paroxodʒis), kədaiš petis єn. Eta kadəz papuassez ʒekəg avu azzьvləmaš paroxoddesə.

Eta kadə „Viʒaziš“ masinist oštis masinaiš parovəj klapan, i parьs suʒnaləmən pondis eaklašnь petnь koravl trubaiš. Papuassez povzisə, uškətʒisə kotərtnь i ʒoza sajəvtʒisə vərə.

— No, medozza pantašəmys ʒe əddən vьeəm,— vištalis kapitanlə Mikluka-Maklaj.—Əni, pozaluj, dьr ozə mьʒəsašə beregas papuasses.

No кълъмкә минута вәрти вәршаң вәра pondisә мьчәшльнь папуассез. Nija ңешмела sulalisә вәр дьbras da әвтәисә корјоезнаньs.

— Vuzәtә менә берегас,—vištalis kapitanlә Mikluka-Maklaj.

— A te on pov әtnat муннь?—jualis kapitan.—Boš matrossezәs šәrat.

— Ңе, оз kov. Matrossezkәt ңем оз pet. Papuasses kazalasә una oširsә i pьssasә vәras, a meis әtnamliš nija ozә povzә.

Kapitan šetis prikaz vuzәtnь Mikluka-Maklajsә берегә. Mikluka ez boš šәras ңекьәәт орузija, ңәlki revolver, petis берегә i pondis муннь папуассез дьнә. Papuassez kazalisә азьвльtәт чоқком mortәs i ушкәt-çisә vәras.

Ңекин нь kolasiš ez льš lokнь. Mikluka вәр vertis коравl вьлә. Сьлә vištalisә, sto азьвләмаш папуассесә вухтоқка дьниš, кьтән kujләнь берег вьлә levtәт pirogәez (pьzzез). Mikluka resitis муннь етә вухтоқка дьнә i иңдәтçis тujok куза, кәдә пьрә еәк вәгә.

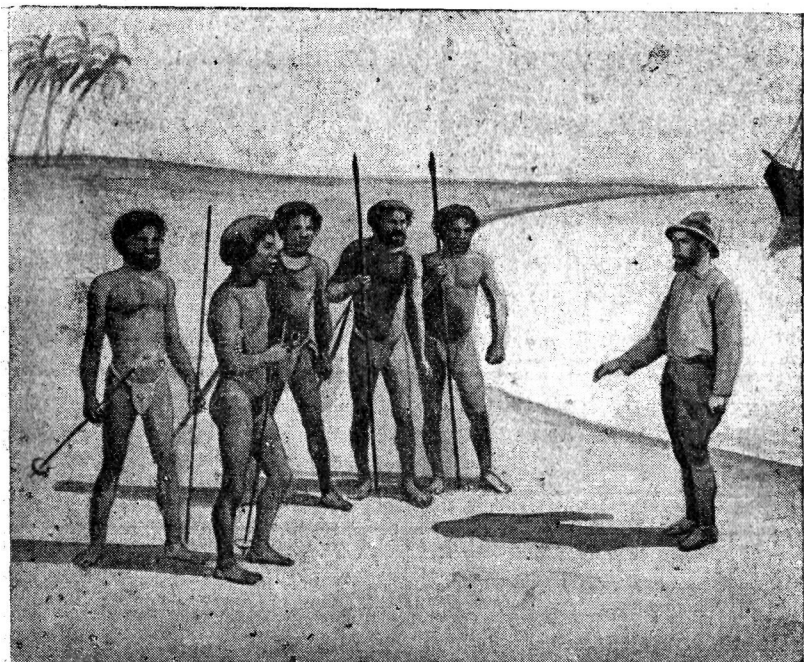
Tujok куза куймдас ошкәв мьмда мунәт вәгьн пuez kolasiš sija kazalis kusinok, кәдә гәгәр sulalisә xizinaez.

Гәгәр тьdalisә palmaez, кәдна шetisә vuzәр da ь-кьт, a вәрас sulalis вәр: vananneziš, ңаң пuezis, koko-sovәj palmaezis.

Ңевьнән ңекин ezә вәлә; toko plossadka вьльн әзььslis, kuritçis кәштер.

Ležәan sonди jugәрres jugdәtisә palmaezliš vasәk lišsesә. Гәгәр сь ңе тәв.

Medvәгьн мьчәçis sәrәt rosta papuas, kuçik сьлән вәли ремьт рәма, juršijs çitкьlә, зеньtik ньгьs paškьт, lapкәsa, әмьs ьзьт. Kus вьvтыг гәгәр kaтььstәт шera trepiçis jь; sulga kias вәли koska toriš volкьta тәçitәт purt.

Miklukulən papuassezkət medoƷza pantaşəm.

Kər papuas kazalis Mikluka-Maklajəs, pajmis mestas—sulıstis minuta mımda, a sɔvərn ışkətçis kussez kolasə.

Gərd trəpıçokən əvtəmən Mikluka-Maklaj pondis kotərtı tıjok kuza sɔ şərə.

Ʒıkar bergətçis i kazalis, sto Mikluka-Maklajəs ətnas da oruzıjatəg, suvtçis.

Mikluka zagənikən loktis papuas dıne da sɔ şet-təg şetis sılə gərd trəpıçoksə, kədə sija radən kərtalis aslas jur vılə.

Kussez sajšaı vıřətlişə mədik papuassez.

Mikluka-Maklaj mıççalis assis pros kiesə da mıççalis kieznas, medvı nija loktisə sɔ dıne. Papuassez ıesmela petisə vəřis da zagvıv pondisə lok-

нь Mikluka дьнә. Mikluka кьскис kormanşis şera lentoçkiez da şteklannəj pristezzez da pondis вьдәс етә мьҕҕавнь papuassezlә. Papuasses zagvьv esә matәzьk pondisә lokнь җоҗком mort дьнә. Mikluka җаркис ньлә pristezzesә da lentoçkiesә. Сьвәгьп кьньmkә papuas кьтҕәкә munisә da җоza vajisә кьк кәртәләм porş. Porşesә nija puktisә Mikluka kokkez дьнә. Mikluka vezәrtis, sto nija mәdәнь sijә vlagodaritнь podarokkes ponda. Şerәmtҕьslәмән da mьskьraşәмән sija viştalis aşşis radsә. Sek papuassez вьдсән vunәtisә aşşinьs rolәмsә da gazәna pondisә мьjkә şorңitнь as kolasanьs. Kәр Mikluka pondis munнь vәrlәң pьz дьнә, papuasses җukәрән munisә сь şәгә da nәvәtisә porşsesә.

Mәd lunә koravļ munis i Mikluka-Maklajьs koļҗis tәdtәm ostrov vьlas toko кьк sluzitishkәt—şәdkuçika Boj zonkaokkәt da sved-matros Uoļsonkәt. Nija pondisә ovнь ңeзьt tosovәj kerkuokьn, kәdә kernь. Miklukalә otsalis „Viṭaziş“ komanda.

Tәliş vьliş mort.

Ñespokojnәja җulәtisә medozza ojsә papuassez ordҗән җоҗком mortkәt. Şorән гьtnas matьnzьk җerevңais кьlisә gora gajzәm сьez. No Mikluka-Maklaj spokojnәja кьskalis aşşis kņigәez, nauçnәj privorrez da instrumenttez i vodis uzнь.

Asьnas sajmis oз asьvnas da petis kerku oziş vudok vьlә. Uoļson pestis kәşter da pondis lәşәtнь zavtrak. Vәriş petisә kopjoezән da ңәvvezән papuassez вьдsa җukәр (tolpa). Nija loktisә Maklaj kerkuok дьнә da мьjkә vura gorәtlisә aslanьs кьv vьльп. Nija grәzitisә da uvjalisә kopjoeznаньs Mikluka vьlә. Сьлә pьr мьҕҕavlisә morjolaң.

Mikluka ez vezәrt papuassezliş gorәtlәмsә. No нь lәg җuzәmmez şәrti da grәziṭҗan znakkez şәrti sija ve-

zārtis, sto nija nedovoļonāš, mļa sija šelitčis nъ ostrov vļā.

Тьдалә, papuasses vaitisә sļә:

— Мļә te en mun епәтан цудовиссо вļас? Мļјлә te tatčә koļčcin? Te mijanlә on kov. Mi vijam tenә. Mun, kьšaң loktin.

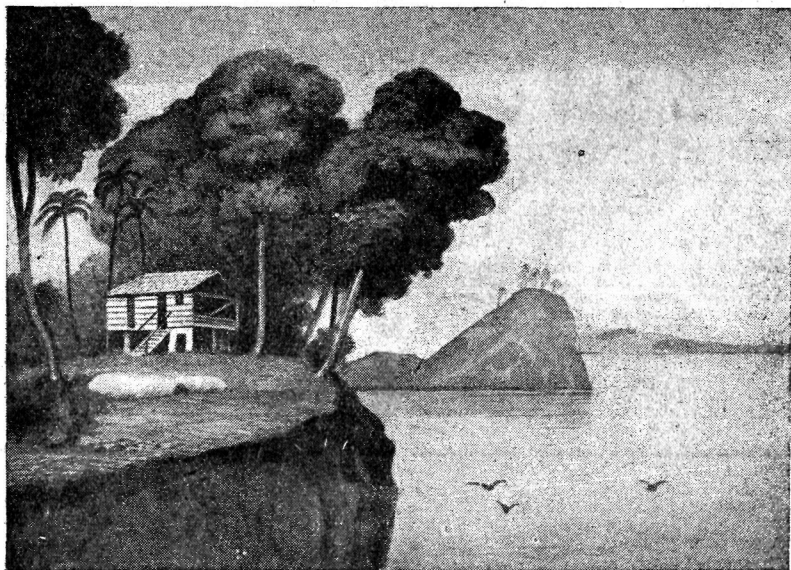
Аззә Mikluka-Maklaj, sto цукәръс pondis vәрәтсѣнъ әддәнък, suvtis da matәък loktis papuassez дьнә. Sija vәra нлә мьццалис assis pros kiesә da znakkezән vištavlis, sto sija нкәт мәдә ovнъ mirнәја. Sija pondis мьццавльнъ papuassezlә pristezzez, lentockiez da mukәd vessez. Кьнъмкә papuas šivәтcisә Maklajъс дьнә da voštisә sļiš podarokkesә.

Mikluka-Maklaj znakkezән pondis мьццавнъ, sto sija uzә вь, a sijән korә сь kerku дьнън не sumitнъ. Oruzijatәм spokojнәј цоцком mortlән vidъс da sļән znakkes, sto sļән petә onъс, siz dejstvujtisә papuassez вļә, sto nija zagvъv pondisә munнъ вәрлаң.

Недър-мьјиш Mikluka kerkuok дьнън вьтте кьз storozzez tuјә koļčcisә toko kvaт mort. Nija munisә ьләък puez sajә da setcinšaң lečьta vižәtisә, мьј keršә kerkuok gәgәras.

Siz цulalis lunmәd. Papuassez әtamәdnъсә vezәmән dezuritisә xizina дьнас. Miklukalән sluzitellez ežә lьštә мьццашльнъ нелки kerkuok porog вļә i pukalisә xizinaън. Toko Mikluka ацьс petavlis xizinaiš, keralis pes, tečis vi da lәšәtis әved. Papuassez šleditisә цоцком mortъс вьд sag šәрн, no matә ežә lоктә.

Кьнъмкә lun vәrti Mikluka-Maklaj resitis munнъ matišък derevнәә. „Me pondi dumajтнъ сь јлиш, — gizә Mikluka-Maklaj aslas книгаън, — вошнъ менъм revolver аli не вошнъ? Коңесно, me tәdi, кьз менә primitasә derevнәън, no, dumajтәv keri da resiti sto revolver менъм оз vermъ vajнъ una poļzasә. Vermis lonъ, sto me vodtәti-вь kvaт mort кьнъмәс papuas-

Viļ Gvineja vьln Mikluka-Maklajlən kerkuok
(risunokьs Mikluka-Maklajьslən).

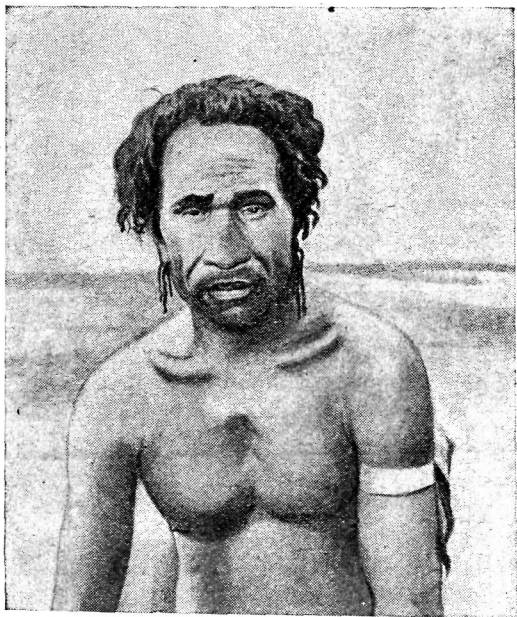
sesə, i medozza kadə povzətmьs eəktis vь rьssьnlь ni-
jə, no dьr kezə-ja?“

Вьl, vijəmənləgətəmlə papuasses kər ңe kər uškət-
çisə-vь Mikluka-Maklaj vьlə i revolʹveriš ezə-vь povzə.
Sijənlə Mikluka-Maklaj papuassez dьnlə resitis munnlə oru-
zijatəg. Sija voštis şəras toko karandas da gizlan knizka.

Suk vərət ças munəmlə vərtilə Mikluka kьlis şbez i
çozə as ozas kazalis papuas-zonkaəs.

„Mijə şekunda tьmьda şь şettəg vizətimə əta-məd
vьlə, — gizə Mikluka-Maklaj. — Papuassez kьvlə vьln
me vaitnlə eg kuz, a loknlə zonka dьnlə, značit povzət-
nlə sijə esə burazьk. Me ozlaņ sulali mestam. Zonka
stoçma uškətçis dєrevņəə. Kьlisə kьnləmkə gorəna ş-
ez, inpələslənlə vizzitəmlə, şьvəgьnlə şь ez lo.

Mikluka-Maklaj pьris dєrevņəə. Dєrevņəəz papu-
asseznlənlə oz vaçkişə mijan dєrevņəəz vьlə. Papuassez-

Папуас.

лэн кerkueзнъс эсьнтэмэс. Да и, виштavnъ, не кerkuez
нълэн, а проsto иvveзиш керэм stannez. Вьд дєревнaн
em этик овsestvenнəј хизина, кəдaн əкшєвлəнъ „skod-
ka вьлə“ вьдəс олишєs овsestvenнəј дєloєz resajтəм
ponda. Вьдəс дєloєz да спorez папуassezlэн resajтə-
нъ „mirэн“. Вəравнъ да чєри кьjnъ vetлə вьдsa
дєревнa əтлaн. Вəрrez нълэн льддишəнъ əтласa владєннo-
эн, и этик морт овsestvo соглaшотəг оз vermъ керав-
нъ ру ливo əктəнъ ploddez asлaс poлzа ponda. Кєр Mikлу-
ka pьris дєревнaə, plossaд вьльн sulalisə kopjoezэн
vooruzitчəм папуassez. Не иnpələс, не чєлад eзə вələ.
Mikлуka pondis муннъ папуassez дьнə. Nija лєvtiшisə
gorəтльнъ да grəzitнъ kopjoezэн, no sija spokojнəјa
munis ozлaн. Папуassez sodisə, и пєдьr-мьjiш кьпньmkə
das vooruzitчəм папуassez кьєəvtisə sijə. Кьka нь ko-
lasiш əddən-нi gorэн чирzisə да лəгэн vizətisə Mikлуka

вълә. Әтһс әддән матә котәртис сь дьнә да лөвтис ас-
sis корјосә. Sija çuṭ-çuṭ ez inmь Miklukaьslә çuzәm
kuzas.

No Mikluka vizsis spokoјnәja. Sija aslas morosә
tukәtis da vaitis: „Me—Maklaj“. Сьвәрһн sija mьr̄sis
mьççavnь znakkezән, sto sija mәdә drugән lonь pa-
puasseslә. Sija ңuzәtlьvlis ньлә kiesә. Papuassez mьj-
kә jьliṣ pondisә gorән vaitнь as kolasanьs. Nija pon-
disә mьjkә viṣtavнь Miklukaлә, no sija, koңesno, ңem
ez vezәrt. Vetlätәmṣaң da volnujtçәmṣaң Mikluka-Mak-
laj pondis kьvnь әддән vura mьzәm. Ңedьr dumaj-
tәm vәрһн sija ңuzәtçis әtik kerku дьнә сьновка¹
вълә.

Tuzemeccez (setçin olisṣez) ңeәддән ьһн зьн
krugән sulalisә da ñivujtçәmән vizәtisә, mьj pondas
kernь çoçkom mort.

Mikluka dumajtis: suәm-kә lonь vijәmән, to әtkoḍ,
loas-ļi eta sulalәmән, pukalәmән, сьновка вьһн kuj-
lәmән livo uztән. I kolis-kә kuvнь вь, to soznaңoьs,
sto eta kosta kьk, kuim livo ңelki kvaṭ papuas mьn-
tiṣisә olәmnanьs, vәli-вь ңeәддән ьзьt udovolstvoән.
I sija vәli dovoļon, sto ez voṣ ṣaras revolversә.

Uzis Mikluka kьk çassa unazьk. Ṣinnesә oṣtәm
vәрһн sija kaзalis kьпьmkә tuzemecәs, kәdna pukalisә
сьновка gәgәras oṣkәv kьk ьһпaьп сь дьнәaң.

Baitisә nija зьngolosnanьs, kurççalisә beṭel i vizәti-
sә Mikluka вълә uz ңe siz lәga.

Mikluka zaļejtis, sto ez kuz vaitнь ньkәt, suvtis,
kaçьknitis jurnas da pondis munнь sija-zә tujok kuza
vәrlaң morjo vereg dorә, kьtән sulalis сьһән ker-
kuokьs.

Papuassez сьaṣtәg сьлә ṣetisә tuj. As vәras Mik-
luka kьlis toko ңegora сьez; әtik kьv çasto povtorjaj-
tisә papuasses—„kaaran tamo“, „kaaran-tamo“.

¹ Paļma liṣseziṣ kьjәm rogoza.

СЪВЪГЪН Mikluka-Maklaj tædis, sto papuassez къв вълън „kaaran-tamio“ къльс loæ „tæliş vvlîş mort“.

Papuassez, kædna eta kadæz nekær ezæ azzÿvlæ çoçkom oñiræs, povtæm da şmev Mikluka-Maklajæs azzikæ dumajtisæ, sto eta mortÿs нь дьнæ loktis tæliş vÿvşan da sto sija tædæ vÿdkod zagovorrez i sijæn ñemiş oz pov.

Sotçan va.

Çulalisæ кънъмкæ mişeç. Mikluka-Maklaj unaiş vetlis papuassez dærevnææ. Sija starajtçis velætнь нълиş къвсæ. No papuassez upornæja peşisæ pÿssavnъ sÿ дьниş. Къз toko sija loktas dærevnææ, vÿdæs inpælæsÿs da çelaçÿs çirzæmæn pÿssÿvlişæ vÿræ, a muzikkes kvatajtlisæ kopjoez da græzitçæmæn къeævtlisæ Miklukaæs.

Vÿd lun papuassez vovlÿvlişæ Mikluka kerkuok дьнæ. No ñekin ez lÿşlÿ pÿrнь kerkuæ, kæt Miklukaÿs znakkezæn i korlis pÿrнь.

Mukæd pÿras papuassezlæ sija çarkÿvliş vÿdkod podarokkez—lentoçkiez da priştezzez. Papuassez voştavlişæ podarokkesæ, a kerkuæ ezæ pÿræ.

Şozæ Mikluka-Maklajlæ udajtçis kornъ kerkuas ætik papuasæs, kædæ suisæ Tujæn. Tujÿs vÿdsæn dræzitis, kær pervujiş pÿris Miklukaÿs kerkuokæ. No Mikluka vurmætis sijæ, juktalis saxara çajæn da mÿççalis sÿlæ vÿdkod vessez.

Tujlæ æddæn-ñi lois divo sija, къз tæliş vvlîş çoçkom mort uçitik joşokiş (spiçaiş) sedtis vi. Aşnÿs papuasses vişæ sedtvlişæ кък pu torok zÿrtæmæn. A siz-kÿz seeæm vi sedtæmÿs æddæn şækÿt, to papuasses aslanÿs oçaggezÿn ez i kusætlæ vişæ, a kær kinlæn-ñivo sluçajnæja kusas, to vişlæ vetlvlişæ suşed ordæ ñivo ñelki mædik dærevnææ. Eşæ æddænzyk Tujæs divujtis „sotçan va“. Sija azzÿvliş, къз Miklukaÿs butÿlkaiş çaskaokæ kiştis va da æztis sijæ. A vaÿs sotçis læz viæn. Tuj ez tæd, sto eta væli ñe va, a spirt.

Tuj vištalis vьdəs ҫudoes jьliş, kədnə azьylis xizi-
naьn ҫoҫkom mortliş, i papuassez resitisə: „Təliş vьliş
loktəm ҫoҫkom mortьs—ьзьt koldun“.

No una ezə veritə Tuj vištaşəmlə i resitisə aslanьs
şinnezən azььvнь sotҫan vasə. Ətrьr Tujkət kьньmkə
papuas loktisə Mikluka xizina dьnə. Tujьs znakkezən
pondis vištavnь Miklukalə, sto nija mədəнь azььvнь,
kьz sotҫə va. Tuj mьҫçalis spirtən butьlka vьlə.

Mikluka vezərtis da şerəmtçis. Sija petkətis butьl-
kasə vudok vьlə, kiştis ңevna spirtsə mi vьlə da əztis
sijə. Vaьs əzjis da pondis sotнь miսə. Vьdəs papuas-
ses uşkətçisə mi vьlas da pondisə kornь Miklukaliş,
medvь sija ez əztav morjoez.

Mikluka-Maklaj vezərtis. Sija tədis-ңi Tujşaң una
papuasskəj kьvvez. I sija vištalis papuassezlə, sto mor-
joez əztavnь sija oz pondь.

Əta vəгьn Mikluka-Maklajəs dєrevңaezьn pon-
disə streçajtnь ңe siz-ңi ləgən, kьz oзььk. Tuj vovlis
Mikluka dьnə roçti vьd lun. Sija una vaitis sьkət, a
Mikluka velətis Tujşaң papuassezliş kьvvez. Dєrev-
ңaьn Tuj vištaşis Maklaj oləm jьliş, vaitis, kьz sija si-
jə gəşitətlə sonьt „vez“ vaən (çajən) çəskьt ҫoҫkom
izokkezən (saxarən).

Tuj vištaşəmsaң papuassezlən ҫoҫkom mort dьnə
ləg ҫuvstvoьs zagənikən pondis ҫulavnь. Ҫoza-mьjiş
ətik sluçaj esə əddənzьk otsalis Mikluka-Maklajlə
matətçьнь papuassezkət i ətlaьn etakət esə vuraзьk pa-
puassezьn krepitis vera, sto təliş vьliş ҫoҫkom mort—
ьзьt koldun.

Tuj, Miklukalən prijatəl, kьz-kə ətrьr aslas izovəj
çerən (papuassezlən sek kərtovəj çerrez esə ez vələ)
vəгьn keraləma ru. Pььs pərikas pavkəm Tujьslə da
əddən dojdəm sьliş jursə. Tuj ьstis assis soşedsə va-
jətnь Miklukaəs. Mikluka-Maklaj sek-zə munis dєrev-
ңəə. Pьris xizinaə, i kazalis Mikluka Tujəs, kəda
kujlis virəş.

—Tuj kulə, ьзѣт рѹ уѣсѣ Tuj вѣлə,— његорəн сѹис Tuj.

—Tuj oz kuv,—сѹис Mikluka.

Sija boštis vaən bekər da miškalis ranasə, a sьвə-гьн vetlis gortas, vajis primočkəez da kərtalis Tujliš jursə čoçkom trepiçən. Lun-məd Mikluka kerlis Tujlə perevjazkəez. Вьдəс дєревнəьс интєресəн визəтис вєшкə-тəмсə. Pəpuassez koləsьн munisə sporrez sь jьlis, otsa-las čoçkom mort Tujlə ałi oz. Medvəгьн, ranəьс вєшкə-lis. Вьдəс pəpuasses baitisə, sto təliš vьliš čoçkom mort spašit̄is Tujəs kuləmiš.

Kər Tuj veškalis, sija ləšətis pir. Sija koris una oțir i вьдəннəьсə gəšt̄itətis çer̄iən da banannezən¹, a аçьс рѹkalis ordçən Mikluka-Maklajkət. Tuj вьдəн-нəьслə vištašis, kьз sija veškətis Maklajьс.

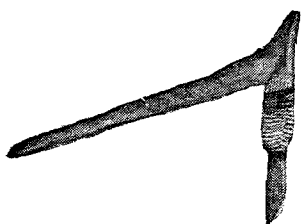
— Maklaj—bur mort,—baitis Tuj.—Oz kov sь so-gja zєvçišьнь inpələslə da çələdlə.

I Tuj koris peregorodka sajiš ašis inkasə. Tujlən inkaьс petis da šerəmtçьstis. I Maklaj tozə šerəmtçis da ŋuzətis sьlə kisə. Eta vəгьн i mədik inkaez pьrisə xizinaas: Mikluka-Maklaj вьд inkalə koznalis kьгьмəн šera posŋit̄ik pristezzez. Вьдəннəьс vəlisə dovołonəš. Tuj əddən pondis radəjt̄нь Maklajсə, sija pondis sunь „avaən“—vonən—i koznalis Miklukaьslə ьзѣт porç.

Pəpuassezlən uza olan.

Kər pəpuassez çevna velalisə Mikluka dьnə da dugdisə sьiš povнь, sija pondis vetlətnь pəpuasskəj dє-revnəezət i mukəd pьra kołççьv̄lis setçin uzнь. Mik-luka-Maklaj vizətis, kьз oləнь pəpuassez, i aззis, sto oləмьс пьлən çe seeəm, kьeəm roç kreššanalən da ra-voçəjjezlən.

¹ Banannez—piza çəskьt ploddez. Banannez əddən pətə-saəš i ьзѣт оѹєаньн una ostrovvez вььн loəнь glavnəj šojanən.

Papuassezlən izovəj
догьса çer.

Glavnəj zanatijaez papuassez-
lən—çeri kьjəm da vəraləm. No
papuassez ozə kuzə gərdzьnь
kьjassez, i sijən nija çerisə kьjə-
nь ьзьт korzinaezən livo vijənь
sijə veregşaң izzezən. Vəravnь
papuasses vetlənь askerəm nəv-
vezən, kədnaiş lьjlənь puovəj
strelaezən.

Mukəd çerevnəezьn olişses zanjajtçənь mi uza-
ləmən. Nija ььdtənь saxarnəj troştņik, çəskьt kartovki,
tabak da mukəd ььdmassez. Ёvveznьsə papuassez uza-
lənь „kiən“. Mi uzaləməs munə siz: kьnьmkə muzik kieza-
nьs joşa majəggezən suvtənь ordçən, a sьvəgьn drug mərtə-
nь majəggesə muas da bergətənь nijən mi plassez. Sьvə-
gьn bergətənь mədik plas i siz nьrjalənь ььdəs ььsə. Ena
papuassez vəgьn munə mədik muzik rjad veddezən; nijən
zugdənь plassesə posnit komokkezə. Sьvəgьn munənь in-
pələs puovəj veknitik zьrokkezən, nəvzətənь musə da kerə-
nь graddez. Əddən çastə inpələsьs nəitənь musə kieznənьs.

Papuassez kuzənь kernь şojış posuda, izovəj çerrez,
kopjoez, nəvvez. Nьlən eməş əddən ььeəməş pu vьlə
şer keran maşterrez. Morjo vereg doгьn oliş-
şez kerənь ьзьт pьzzez, kədnə garjənь ətik pu stvoliş
izovəj çerrezən. Eta—əddən şəkьt uz.

Mikluka-Maklaj papuassez prazņik vьln.

Ətrьr soşednəj çerevnəəpн olişsez ləşətisə ьзьт praz-
ņik. Eta prazņik vьlə korisə i Mikluka-Maklajəs. Mik-
luka eta kosta sogalis lixoradkaən. Lixoradkaən sogali-
sə i sьlən kьknəp sluzitəls, a ətьs nь kolasiş, Boj,
çozə kulis. A məd slugəbьs—Uoļson—kьnьmkə mişeç
kujlis opraş vьln. Açьs Miklukaəbьs ədva-ədva vizşis.
kok jьlas, no sьlə ььdəs kolis kernь aslьs. Sija keralis.

pes, ləşətiş şojan da vetlis vərə əktьнь şojan plod-
dez.

Şogalə, sija şodaki resitis munнь praznik vьlə,
medвь ne əviditнь papuassezsə.

Kər Maklaj loktis dєrevnaə, vəli rьt-ңi, i plossad
vььп sotçis ььт kəşter. Sijə pukşətişə kəşter dьпə. Şe-
tişə puəm porş jaj, vanannez, gəştitətişə kьeəm-kə zelonəj
juanən, kədaşan pondis juras sumitнь. Eta vəli juan
„keu“. „Keu“ kerşə ətik vьdmas lisseziş. Enə lissesə
papuassez kurççaləнь, a sьvəгьп kurççaləm lissə ətləьп
duľnanьs şəlaləнь kasnikə, sьvəгьп pişraləнь kiezən,
sokas sodtəнь ңevna va—i juanьs gotov. „Keu“ əddən
kurьt. İnьvələ da çəladlə „keu“ oz şetə junь.

Kər gəştitətanьs vəli şojьstəm, kььпmkə tom mort
gorən pondisə truvitнь vambukovəj trubaезən. Çuzəm-
mez tom morttezlən vəlişə kraşitəməş gərd da şəd kras-
kaезən. Nija kьeəvtişə kəştersə i pondisə jəktьнь. Mu-
zьkanttez vartişə varavannezə, truvitişə trubaезən, a
şьlişsezlən xor mernəja kaçajtçьsləmən, şьlis şьlankьv:

Vom, vom, marare,
Marare tamole,
Mara, marare,
Vom, vom, marare¹.

Kər moloqozьs gazətçis da jəktis, starikkes kьeəv-
tişə Mikluka-Maklajəs da korisə sija viştaşнь aslas
ььп təliş-gortьs jьliş—Roşşija jьliş. Nija juaşişə, kuzə-
пь-ja „russez“ kьjнь çeri, ləşətnь kodzətan juantor „keu“
da eməş-ja russezlən seeəm praznikkez, kьeəməş pьlən.

I Mikluka-Maklaj viştaşiş şədkuçika kus papuas-
sezlə aslas ььп gort jьliş. Sija baitis pьlə roç kreşşə-
na oləm jьliş; baitis, sto ььп Roşşijaьп miьs godnas
roçti vit mişeç kezə vevttişlə çoçkom pukən — Ытən,

¹ Sago, sago kerəнь,
Kerəнь muzikkez,
Kerəнь, kerəнь,
Sago, sago kerəнь.

Mikluka-Maklaj papuassez kolazьn.

sto tavnas Roşşijaьn ovlə əddən kəzьt i oтіrьs vetlətənyə paşşezən.

Papuassez una ez vezərtə Maklaj viştaşəmiş. Nylə vəli vezərtəna toko sija, sto tamo-russezlə—roç oтіrlə—ovşə ңe əddən vьeəma. Nija zəlejtisə russesə da kori-sə Maklajəs ңe munnь vər gortas, a pьr kezə kolççьnь nь dьnə.

Starikkez vaitisə, sto Maklajlə dєrevnəьn kerasə zьzьt xizina da şetasə iңkalə medvasək nьvkaəs. No Maklaj viştalis, sto sija cz məd gətraşnь, sto sylə kolə una-una giznь.

Bəra papuassezlə vəli ңevəzərtəna Maklajlən şor-ңiьs. Nija ez vezərtə, mьjlə kolə sylə giznь paloçkaən (karandasən) vumaga vьlas kьeəmkə krjuçokkez. Uço-

nəj da papuassez ez vermə vezərtն ətə-mədəs. No sь kosta-zə nija ətəmədnəsə kьlisə matiş „avəzən“ —vonnezən. I şələmşaq vaitəmən çulalis bьdsə oj.

Mikluka-Maklajlən Viļ Gviņejaiş munəm.

Poçti god da зьн çulalis, кьз Mikluka - Maklaj pondis ovнь papuassez kolasьн.

Kad Mikluka-Maklajlən vəli strogəja torjətəm.

Toko sto pondətçə jugdьн, кьз Mikluka-Maklaj çeçьvľis da vetçьvľis va dorə mişşьн.

Gortə bertəm vəгьн juvľis çaj, çasto saxarnəj troşt-nikən, siz кьз saxarьs ez vəvľь. Sija potkətlis saxarnəj troşt-nikliş kaçsə, vundavľis sijə učitik torokkezə i səskis sьľiş çəskьt soksə, juis çajən.

Sьvəгьн Mikluka pondətlis asşis zaŋətijəez.

Medoz sija keris pogođda navľudəŋnoez, gizľis temperatura vozduxľiş, soriş i morjoiş, navľudajtlis priľivľiş vьľьnə, pasjis, kədərə pəltə təv. Bьdəs navľudənoesə Mikluka-Maklaj gizľis dnevnikə.

11 ças sija zavtrakajtis risən, ruəm voblezən ľivo pəzaləm vanannezən da soççişis.

Sьvəгьн vetľvľis morjo bereg dorə morjo зьvot-nəjjezla ľivo vərə nəşekoməjjezla.

Gortə bertəm vəгьн pukşьvľis mikroskop sajə ľivo əktəm nəşekoməjjesə teçis şpirtə, medvь nija ez eьkə. Sluzitəľľes sьlən çasto sogavľisə ľixoradkaən, i sek sьlə kolis læşətnь oved kuim ponda.

Oved vəгьн Mikluka çasto vetľvľis papuassez dь-nə. Mikluka-Maklajьs vəli doktor, i papuassez çasto sь dьnə vovľisə sovetujtçьн. Mikluka - Maklaj una pьrtis viľsə papuassez oləmə. Sija velətis nijə polzujtçьн kərtovəj çerrezən, kədnə koznalis nьlə, keris nьlə motьgəez da зьгрез i sijən burşətis nьľiş mu iza-ləmsə.

Papuaszez siz velalisə Maklaj dьnə, sto җasto sija korlisə as dьnanьs. Nь dьnə munikə Mikluka-Maklaj pьr җaras boҗlis aҗsis zapisnəj kнizka da gizlis viлиҗ kьləm kьvvez, risujtis xizinaez, pirogaez. keris papuaszezliҗ portrettez.

Oved vəгьп Mikluка-Maklaj zanimajtҗis gortis uzzezən. Ҙastəjə kovҗьvliс voҗнь xizina, paҗkəm da mədik vessez.

Rьtən Mikluka-Maklaj gizlis aslas dnevnikə lunša proissestvijaez da vəra keris pogoda җəгьп pavlu-deңnoez.

Matiҗ suҗeddezliҗ vьt da xarakter velətəm vəгьп Mikluka-Maklaj pondis kerльнь əkskursijaez ьləзьк, medвь tədsəшнь papuaszez oləmkət.

Papuaszez ne toko velalisə Mikluka-Maklaj dьnə. Nija luvitisə sija i vьeəma tədisə, sto sija ne toko nem oz ker ньlə uməлsə, no sija pьr gotov otsavнь ньlə bedaьп.

Nija җastə sьlə vajavlisə ploddez da җojan vuzzez, a mukəd pьras sьlə koznavlisə porҗ. Porҗ jajsə papuaszez ьddəнь əddən җəskьt torən i җojəнь sija toko praznikkez kosta.

No 1872 god koңeҗ kezə Mikluka-Maklajlən olanьs lois əddən җəкьt. Eta kad kezə kerkuьs sьlən lois əddən uməl. Kгьsəьs vijalis; stovbez, kədna viзisə kгьsasə, pondisə pukҗьнь. Pьr kolis suvtətlьнь pьkəttez, mьj əddən mьztətis Mikluka-Maklajəs, siz kьз sija sogalis lixoradkaən i kьlis aҗsə əddən slavəjən.

Xina zapassez ez vələ, a sekzə sogalis lixoradkaən i Uolson slugəьs.

Provizija zapassez pondisə lokнь koңeҗə, porox ez tьrmь, a sijaн soҗzьka kovҗsis vetlьvльнь vəгavнь.

Sьҗsa paҗkəмьs i kəmkəтьs Mikluka-Maklajlən vьrisə.

Etəз olikə Mikluka-Maklaj mədis vaitҗьнь aslas soҗeddezkət papuaszez kət kerəsseзьп vil xizina kerəm jьliҗ.

No э́тър о́з асы́внас Mikluka-Maklaj дьнэ котэ-
рэн локтисэ кьпымкэ папуас.

— Maklaj, via, via (vi, vi),— gorətlisə nija.

— Кьтэн виьс?— јualis Mikluka.

— Morjo vььп, Kar-Kar ostrov gəgər.

— Etə Kar-Kariš oтірьs sotəнь kəşter,—suis Mikluka.

— Ne, ne, Maklaj, viьs morjoşis loktə, eьпьs ьзьт,
eta korveta-russa loktə,—suisə papuassez.

Mikluka-Maklaj petis kerkuokiş. Вьл, morjo vььп
тьдалis eьнок. Çoza pozis азььнь ostrov дьнэ loктəн
koravл. Maklaj куз ses вьлə levtis russkəј flag. Koravл
вььп sizzə levtisə russkəј flag. Mikluka-Maklaj peрьта
kotərtis bereg dorə, pukşis pьzјə da koris papuassesə
кьскьнь sija koravл вьлə.

No papuasses polisə eьнəтан çudovissoiş, i toko
кька resitçisə munнь Maklajkət. Kər pьзьs matə loктis
koravльs дьнə i koravл вьвшаң gorətisə „ura!“, papuas-
sez srazu uşkətçisə morjoə, Miklukaəs kolisə ətnasə.
Koravл вьвшаң Mikluka-Maklajlə çapkisə gezovəј leşniça,
i sija minuta vərti vəli uz koravл paluva vььп.

Eta koravльs vəli indəm Geografiçeskəј obsestvoən
kossьнь Mikluka-Maklajəs, siz kьз Roşşijaьп vetlisə
sluxhez, Mikluka-Maklajəs-pə şojəmaş papuassez.

Mikluka-Maklaj ez məd vertнь Roşşijaə. No siz kьз si-
ja vəli əddən uməltəm lixoradkaən, sija resitis munнь Java
ostrov вьлə leçitçьнь. Məd lunə Mikluka-Maklaj pondis
ləşəтçьнь munəm kezə. Kər tədisə, sto Mikluka-Mak-
laj mədə munнь ostrov vьлиş, papuassez tolpaезən vov-
lisə prossajtçьнь. Вьдəнньs nija korisə Maklajəs ne
munнь. Una gorzisə. Əddənzьк gorjujtis Maklajlən
prijatel Tuj. Sija siz velalis Mikluka дьнə, sto ez i tor-
jəтçьвль sь дьниş. Mikluka viştalis papuassezlə, sto sija
çoza vər loктas нь дьнə, i koris xranitнь aşşis kerkuoksə.

Məd lunas, kər vəli suəm munнь, una şo papu-
asses loктisə bereg вьлə. Кьпымкə papuas resitisə kol-
льнь Maklajəsə koravл вьлə.

Nija pukšisə ətlə'n Miklukakət pəzjə da loktisə koravļ vylas. No kər nija levtišisə koravļ paluva vylə, to una çoçkom oțirəb da vьdkođ azzьvlytəm predmettes siz nijə povzətisə, sto nija vьd ladoršan kutçisə Mikluka berdə da eza lezçislə sь berdiş.

Mikluka-Maklaj ətik matrosəs eəktis vajnь gez. Sija kərtəşis eta gezən, a koņeççesə sьliş şetis papuassezlə. Papuasses, gez berdə vizşəmən dumajtisə, sto nija vizşə'nь Maklaj berdьn, vetlətisə omən koravļ kužas. Mikluka mьççalis nylə vьdkođ vessesə. Medvura papuassezəs iñteresujtis zerkala, kəda'n nija azzьlisə aşnьsə vьdsən.

Bəyt vpeçatleñņo keris sizzə çirzan şəd jassik (fortepiano). Maklaj pondis orsnь fortepianonas, i sьvəryn papuassez viştaşisə, sto jassikьs pondis çirzь'nь seeəm strasnəja, sto nija mədəmaş pьssь'nь.

Koravļ vь'n vəli lovja tom porozok. Papuassez, kədna ez azzьvlə nekьeəm gort zьvotnəjjezəs porşsa da ponşa, porozoksə suisə jur vь'n kьk piņa porşən. Mikluka-Maklaj viştalis nylə, sto eta ne porş, a vьk (poroz). Papuassez şerəmtçisə da dasiş povtorjajtisə— „vik, vik, vik“.

Loktis munan ças. Pondisə levtь'nь jakorrez. Una şo papuasskəj pьzzez kьeəvtisə koravļsə. Mikluka sulalis paluva vь'n da mьskьraşis papuassezlə. A papuasses gorən çirzisə:

— Eme-me! E-ava! (Prossaj, drug! Prossaj, von!)

Bəra Viļ Gviņejə'n.

Aşis zdorovjo veşkətəm vəryn 1874 godə Mikluka-Maklaj vəra resitis munnь Viļ Gviņejə. Anglij-skəj paroxod Javais sijə kьskis Gviņejə. Əni Mikluka çeççis viļ mestə'n. Estən, kьz sьlə viştalisə, papuassez vəlisə əddən krovozadnəjəş. Ətaməd kolasьn nija nuətlisə mezdousobnəj vojnaez i olisə unazьksə gravitə'mən.

Ostrov vylə petəm vərɣn Mikluka-Maklaj pondis: ovnɣ xizinaɣn i sek zə kutçis vetlɣnɣn papuassez dɣnə. Mikluka papuasskəj kɣvvesə tədīs una-ŋi i papuassezkət vermīs vaitnɣ nɣ kɣv vɣlɣn.

No papuassez eta vylə ezə vizətə. Nija Miklukasə pantalisə əddən vrazdebnəja. No i estən nija çozə pondisə vovlɣnɣn Mikluka dɣnə, korisə aɣnɣsə ləçitnɣ livo juavlisə sɣliɣ kɣeəm-livo sovet.

Odnako setiɣ papuassezlən vozddes Mikluka vlijannois poləmɣaŋ pɣr sija trevožitisə. Ətpɣr kerəssez vylə pu-tesestvujtəm vərɣn aslas xizinaə vertikə Mikluka xizinasə azzīs gravitəmən. Xizinais vəlīsə nəvətəməɣ vɣdəs dona vesses: nauçnəj instrumenttez da pivorrez, lekarstvoez, çerrez, purttez. Əddənɣk ɣinnas ez azzɣ Maklajəs ətik papuas, kəda vəlī kɣeəmkə carok kod i ədçən: çorɣta obrassajtçis mədik papuassezkət. Mikluka sɣlə pondis vaitnɣ, sto siɣ kernɣ oz kov. Sek papuas resitis vijnɣ Maklajəs, siɣ kɣz mədik papuasses pondisə kɣvzɣlɣn unazɣksə sɣliɣ. Maklajlə viɣtalīsə, sto sɣ vylə ləɣətçə parađençə.

Azzə, sto bur otnoçençoes estən papuassezkət oz ləɣalə, Mikluka-Maklaj munis Amboin ostrov vylə, a setçinɣaŋ vizis Java ostrov vylə. Java vɣlɣn Mikluka-Maklaj gizis papuassez jɣliɣ statjaez. Java vɣlɣn kɣk god oləm vərɣn Mikluka kuimətis munis Vił Gviçejə.

Vaz druggez kolasɣn.

1876 god ijuŋ miɣeçə nəvzɣt anglijskəj sɣuna „Morskəj kaj“ Mikluka-Maklajəs vizətis Vił Gviçejə vylə. Vaz druggez Maklajlən tədīsə sija i əddən loisə radəɣ. Vɣdənɣa vuraɣk radujtçis Tuj. Pəlovəj kerkuok Miklukalən vəlī vɣdsə, i vesses vɣdəs vəlīsə soxrannəjəs.

Maklaj bertəm jɣliɣ juəɣs peryta munis vɣdəs matis papuasskəj dɣrevnəezə, i vɣdəs oliɣses tolpaezən pondi-

sə vovľнь Maklaj дьнə. Mikluka vaz prijatellezlə vavis una kožinnez— jьez, lentaez, pristezzez, peľkьeeez, purttez da çerrez. Sьšša Mikluka vavis karç kəžssez da kukuruza. Kukuruzasə pervo sija kəžis aslas kerkuok gəgər. Kuim təliş vərti kukuruzaьs vois. Mikluka vundis sijə da vəra kəžis aslas kerkuok дьнə. Kər Mikluka voštis urozaj mədprьša kəžəmiš, sija kukuruzasə šetalis papuassezlə da velətis nijə, kьž sijə vəditнь. Papuassez kukuruzasə suisə təliş vьdmasən.

Mikluka vetlis vьd papuasskəj dєrevnəə. Sь дьнə vəra pondisə vovľнь sogališsez, a mukədьs vovľisə Mikluka дьнə, medvь prosto sovetujtčьнь vьdkođ delo-ez jьliš. Ətrьriš ətik dєrevnaiš papuassez sь дьнə lокtisə sovetujtčьнь vojna jьlis. Nesoča ətik dєrevnaiš papuassez munlisə vojnaən mədik dєrevnə vьlə. Pričinaən etateəm ətaməd kolasiš vojnaezьn vəli poverjo, sto mort vermas kuvнь mədik mortən eьkətəmšəñ. Sijən, kər dєrevnəьn kin-ľivo kuvlis, kuləmbьslən rodstvennikkes dumajtisə, kinkət sija ləgavlis. Kər vьtte əžzasə kuləmiš vinovnəjsə, nija korisə aššinьs dєrevensasə vestьнь šmertьs ponda. Dєrevnəьs, kədaьn olis kuləm mortьs, dolzon vəli munнь vojnaən sija dєrevnə vьlə, kədaьn olə eьkətiš mortьs.

Ətrьr Bongv dєrevnəьn, kəda gəgər olis Mikluka-Maklaj, kьžkə vizčištəg kulis tom da zdorovəj papuas. Kьпьmkə lun vərti sьliš vonəs, das kьпьm godša zonkaokəs, kurçčəvtəm žmeja, i sija tozə kulis.

Vьdsa dєrevnə ətmoz dumajtis, sto vьdəs etə lois vraggez kovdujtəmšəñ. Kuləmmezlən ajmamньs korisə munнь vojnaən sošednəj gornəj dєrevnəə, kьtən, нь дума šərti, vьtte olə kovdun, kəda inđis šmertьsə.

Papuassez lокtisə sovetujtčьнь Miklukakət. Mikluka vištalis, sto sija etə jьliš dumajtas da ačьs lокtas dєrevnəə. Rьtnas sija lокtis dєrevnəas, əktis papuassesə da vištalis:

— Kət zaľ ajьs, kəda əstis kьk zonəs, tommezəs da zdorovəjjezəs, no vojna ne dolzon lonь.

Јуарьс, сто Makлај виџалис: „Vojna ње долзон лонь“, перьта левзис омэн дєревнасə. Вьдəs олишсєс əксісə пlossад вьлə. Una mort јуалисə Makлајлиш:

— Мьја ње долзон лонь vojнаьс? Мьј loas, pondam-kə vojujтнь? Мьј keras Makлајьс?

Makлај eta вьлə виџалис:

— Ашнът аззылатə, pondat-kə vojujтнь.

Ena кьввєз вəрьн Makлај munis aslas xizinaə. Туј кузас сижə вəтис старик да јуалис:

— Јєшлі ми pondam vojujтнь, dak oz-ja lo tangrin (zemletrešєnнo)?

Mikluka-Makлај виџалис:

— Makлај etə oz bait, oz, no Makлај baitə—loas ьзыт beda.

— Tangrinьс—ьзыт beda; вьдəs oтирьс polə tangrinиш,—виџалис старик.—Vištav, loas tangrin?

— Mozot вьт,—виџалис Makлај.

Starik vertis дєревнаə i вьдəнньслə pondis baitнь, кьз Makлај виџалис, сто јєшлі loas vojna, to loas tangrin, сижəн vojna ње долзон лонь.

„Makлајлən кььс vernəј“,—baitisə papuassez, i вьдəнньс resitisə, сто vojujтнь оз kov. Kuləmmєzlən rodstvenнikkez vəlisə əddən њədovolonəш reseнnonas, no assиньс њədovolstvosə vištavnь ezə lьštə.

Makлајəs mədəнь vijнь.

Una papuassezлə ez nравитчь sija, сто narod кьвзə Makлајлиш да сто sija ьлəтə vojnaєзиш да єəктə ovнь mirнəја. Ətik дєревнаьн кьк papuas əddən-нi ez лубитə Makлајсə да resitisə сижə vijнь.

Kər tədis eta јьлиш, Mikluka-Makлај munis eta дєревнаə. Sija шəрас воштис assis prijatєлsə Tuјsə. Дєревнаə loктəм вəрьн Makлај јуалис, кьтəн Avui да Malu (papuassez, kədna ləшəтcisə сижə vijнь).

Вьдəs papuassez pondisə vižəтнь ətaməd вьлə да

pəlinavny jurreznysə: mɔla Maklaj tədə mijan oṭirliş
nimmez? I etik papuas viştalis: „Avui tatən“.

— Kor i Maluəs,—viştalis Maklaj.

Çoza loktis i Malu. Maklaj koris nişə kɔknannysə,
pukşis nykət ordçən kəşter gəgər da pondis vaitny:

— Maklaj kɔlis, sto Avui i Malu mədəny sişə vij-
ny. Maklaj loktis vişətny ny vylə, kinnez sişə
mədəny vijny. Sişə azzə; sto Avui da Malu uməl mort-
tez. Maklaj nylə uməlsə ez ker. Mɔj ponda sişə mə-
dəny vijny Avui da Malu? No nişə-kə resitisə sişə vij-
ny, dak aş vijəny. Maklaj mɔzys i mədə uzny. Sişə
əni-zə vodas kəşter dɔnə i onməşşas. I aş Avui da Malu
kerəny aşşiny uməl delosə, kytçəz Maklaj uzə, sişən
sto aşny Maklaj munas vər aslas gortə.

Ne kin nem ez su. A Maklaj kattişis oṭejaloən da
jona onməşşis. Papuassez sumtəg munisə gorttezə. A
starikkez pondisə vaitny Avuilə da Malulə ne vijny
Maklajsə, sişən sto Maklajys—bur mort. Malu i Avui
pukalisə sɔtəg, jurreznysə lezəmən. A sɔvəryn kɔknan-
ny viştalisə:

— Boştam medgosa porş da aşny nəvətam sişə Mak-
laj xizinaə. Aş Maklaj şojə porşsə da proştitə Avuiəs
da Maluəs.

Məd lunə Avui da Malu ɔzət porş nəvətisə Mak-
laj xizinaə. I Maklaj proştitis nişə da koznalis nylə etik
purtən, şetis gərd kərtətən da pekkəeez. Bɔd dərən-
nəiş papuassez vovlisə Avui da Malu dərənnaə, vişəti-
sə kozinnez da divujtçisə, vişəşəmsə kɔvzikə, kɔz
Maklaj açys vovlis dərənnaə, kər kɔlis, sto Avui da
Malu sişə mədəny vijny.

Smertşan si tylərok ɔlnəny.

Etə sluçaj vəryn papuassez una sporitışə, mɔla
Maklaj oz pov smertiş.

Una baitisə, sto Maklaj sijən oz pov smertšis, sto təliš vėliš oŋirbš oz kulə, i Maklaj tədə, sto Avui da Malu sijə ez vermə vijnə.

No papuassez Maklajliš ez ləštə juavnə eta jėliš. Nija eta jėliš sporitisə toko ətamədkət. Ətrɣr Maklaj loktis Gcrendu d̄erevnəə. Sija p̄ris varlā—b̄zbt xizinaə, kədəbn papuassez xraŋitisə asšinbš oruzija da əkšv̄lisə vešedəez ponda. B̄dənnbš əkšəm morttes əd̄ən vura sporitisə i, t̄dalə, baitisə Mikluka-Maklaj jėliš. Ez jest̄ Maklaj zdorovajtc̄n̄b, k̄z ətik p̄riš papuas loktis s̄ d̄nə da jualis:

— Maklaj, vištav, verman te kuvnə, lonə kulə-mən, k̄z b̄dən?

I b̄dənnbš papuasses levtisə jurrezn̄sə da k̄vzi-sə, m̄j vištalas Maklaj.

Mikluka-Maklaj p̄r starajtc̄is vaitnə toko pravda. Sija často vaitis: „Čestnəj mortlən k̄l̄bš svet̄n b̄-dəšša vernəjz̄k“. Papuassez v̄eəma təd̄isə Maklajliš spravedlivošt̄sə, i n̄lən n̄lki lois poslovica: „Balan Maklaj xud̄i“, kədə loə: „Maklajlən k̄l̄bš vernəj“.

M̄j-zə dolzon v̄li vištavn̄b Maklaj? Kəv̄b sija vištalis, sto vermə kuvnə, k̄z b̄dən, to uvazeŋn̄obš s̄ d̄nə činis v̄ da, pozaluj, papuasses pešlišisə v̄ s̄kət kern̄ strasnəj oɣt. Nepravda-zə vištavn̄b sija ez verm̄. Mikluka pondis vetlətn̄b xizina kuza. S̄vəɣn̄ s̄təna v̄liš, k̄tən əsalis oruzija, voštis sija leč̄t da šək̄t kopjo, loktis juəšiš papuas d̄nə, šetis s̄lə kopjo-sə da vištalis:

— Pešliš, vižət, verma-ja me kuvnə.

Papuas povzəm uvjas kieznas vevttis asšis čuzəm-sə da gorətis:

— Og, og.

A k̄n̄mkə papuas uškətčisə Maklaj d̄nə, medv̄b sajəvtn̄b sijə kopjoən sətəmiš.

Maklaj pondis šeravn̄b da vištalis:

— Te raz iŋka, polan kopjoiš?

Eta wəɣn ɲekin-ŋi ez juavɫ, vermas-ja kuvnɫ Maklaj. Papuassez resitisə, sto toko „smerttəm“ vermas lonɫ seəəm povtəm da smev.

Eta kosta papuassez kolasn Mikluka-Maklaj olis roçti kɫk god. Aslas olanin dɲŋaŋ sija spokojnəja vetɫvɫis una das kilometr ɫɫna, uzlis papuassez dɫnɫ, i nija sija ɫɫdɫisə aslanɫs mortən.

Mikluka-Maklaj papuassez svadva vɫn.

Gorendu dɛrevɲaɫn vɫi ɫɫt praznik. Tuj, Maklaj-lən prijaɫɫ, gətralis assis zonəs Buaəs. Sija koris Maklajsə svadva vɫə. Maklaj voçtis çer zəniklə koznavnɫ i munis dɛrevɲaə. Dɛrevɲaɫn vɫi sum. ɲevesta xizinaɫn podruzkaes „mədətisə“ sija. ɲevestalə vɫi daskvaɫ god kɫpɫm. Suisə sija Lo; sija vɫi əddən læŋt, no ɲe əddən vasək ɫvka. Sija vɫdsən mavtisə gərd kraskaən, a sɫwəɣn muzikkez-rodstveɲnikkez vovɫisə sɫ dɫnə da ŋə-lisə sija kɫəmkə səskəm kasakodən. Etən nija mədisə veregitnɫ ɲevestasə „vomizŋaɫ“.

Eta wəɣn ətik muzik, kəda ɲevestasə ɲirtis kraskaən, sɫ çuzəm kuza nuətis kuim viz çoçkom kraskaən, sɫwəɣn ɲevesta vɫə əslisə sorkɫeeziŋ da pon pinnezis una vaŋitannez. Kosas kɫsalisə zəɲtɫk zaponok.

Etaŋ paŋtətəmən kuim podruzka kraŋitəm ɲevestasə nuətisə zənik xizinaə. Bəŋŋas munisə trubəççez da trubitisə puovəj trubəzən. Kər ɲevesta da sija kollaliŋses loktisə zənik xizina dɫnə, ɫɫə panɫ petisə zənik-lən rodstveɲnikkez, i vɫdənnɫs vajisə ɲevestalə kozinnez.

Ətik pəriŋ papuas loktis ɲevesta dɫnə, kattis çuɲ gəgəras sɫliŋ mɫmdakə jurŋisə da pondis vaitnɫ ŋorni, vɫd pɫŋŋa ɲevestasə jurŋiəttis dergajtəmən. Mukəd kosta starikɫs ɫetɫlis əddən zubɫta, i ɲevestaɫs zubɫtŋa-ŋas çutraŋis. Starik vaitis, medvɫ Lo vɫi bur iŋkaən, vetlētis ajka gəgər da læŋtis sɫə ŋojan.

Бьдәннъс кьвзисә да вижәтисә нєvesta вьлә. Локтисә есә кьк старик да керисә сижә зә. Nєvestalән podruzkaes да сижә kollaliş rodstvennikkes боштисә асланъс месәккєзә вьдәс коzinnesә да рєndisә prossajтчєнь ичмонкәт. Nija гьрдза вєvdәрєн ьзmitlisә сьлиş kisә да malalisә spina-sә. Аслас зәңик хизина озьн әтәрәс нєvestaъс kolçcis әtnas. Çoza-мьјиş хизинаиş petis зәңик—dasvit god гәгәрша зонка, а сь вәрєн munis сьлән mam. Мамъс куtis нєvestasә kiәttis да рьrtis сижә хизинаә.

Рьт kezә вьдәс дєревнaъс әкşis tommez хизина дьнә. Ләшәтисә јәктәм, vartlisә puovәј varavannezә да trubitisә ьзьт trubaezән. Вьдса ој pirujtis вьдәс дєревнaъс, зәңиклән шєmja гәшšєzәс гәшtitәtis ванannezән да әrekkezән, а muzikkez јuisә keu.

Раруассєzlән зєвшәм.

Әтрьг Maklajlә vištalisә, sto әtik rapuas Motelән әddән sogalә iңkaъс, i korisә сижә lokнь дєревнaә. Sija munis. Хизина гәгәрәс, кьтән olis sogalişьс, pukalisә çe-ladән кьньmkә iңka, әddән vura gorzисә. Хизинаьн вәли әddән рємьт. Кьлиşьс kujlis да vartçis хизина сәрәс kus му вьльн. Сь гәгәр pukalisә vit-kvaт iңka, кәdna vizisә sogalişsә. Sogalişьс mukәd рьras çepәssьvlis да gorәtlis: „Kula, kula“...

Sija лєkarstvovєz ez primit, i Mikluka munis. Mәd lunә сьлә vištalisә, sto Motelән iңьс kulәм. Дєревнaas, ovsestvennәј хизина дьньн, pondisә vartльнь ьзьт puovәј varavanә. Eta vištalis, sto дєревнaьн—pokoјnik. Maklaj pondis termашнь дєревнaә. Вьдәс muzikkez дєревнaьн vetlәtisә voорuzitçәмән. Хизина гәгәрәс ачьс Motєъс, kulәмьслән ajkaъс, kotраşis izovәј çerән, вьтте вь мәdis kinәskә вәтнь, а хизинаas pukalisә iңkaez да gorән вәdisә да priçitajtisә.

Вьдса lun munis gerjaşәмьс, i ñelki pemdandoras-ñi Motє vetlәtis хизина гәгәр да ñuzәtis assis шьлан-

кѣвсѧ. Мѣмда рѡзис везѣртнѣ, Моѣѣс прѣчитajtис: „Уз ѡнди пукѣис-нѣ, а сѣја ѡ есѧ аву; уз гѣт-нѣ локтис, а сѣја ѡ есѧ оз лок; кѡра ме сѣја, а сѣја оз мѣѣѣс...“

Куз ѡј хѣзѣнаѣн сотѣис кѣѣтер, а рѡкојнѣсаѣс дѣпнѣ карѡлѣтѣисѧ иңкаез. Дѣревнѣаѣн, пlossад вѣлнѣ, сѣзѧ сотѣис кѣѣтер, і setѣн карѡлѣтѣисѧ музѣккез.

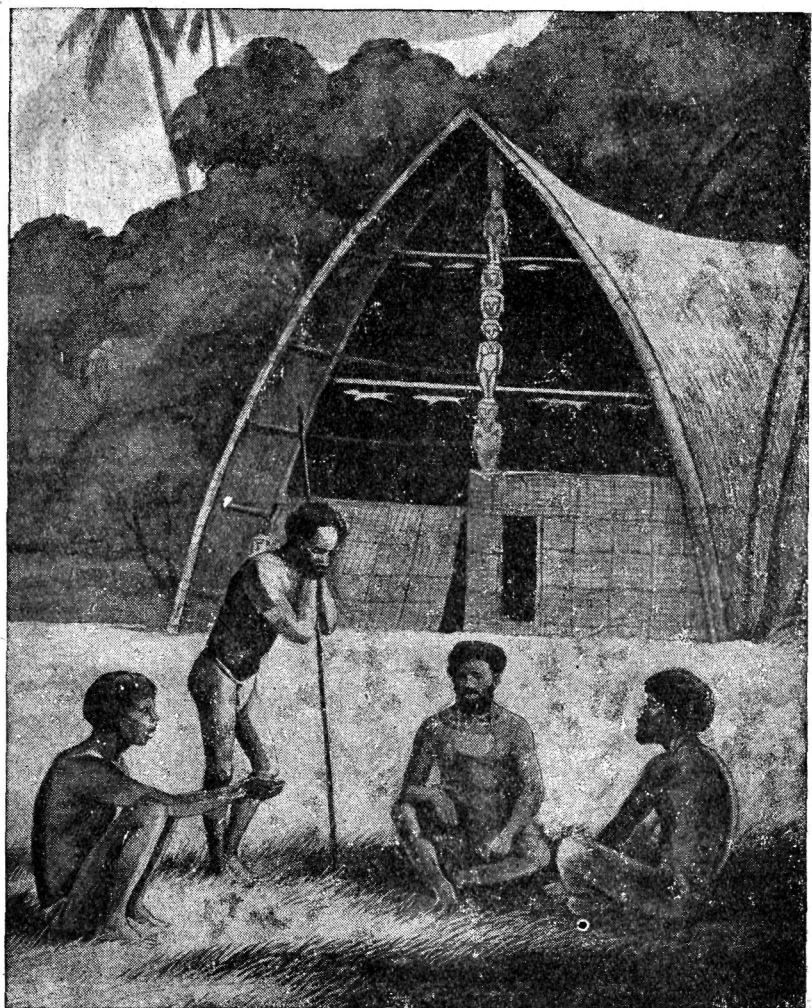
Мѣд лунѧ асѣвнас, кѣр локтис дѣревнѣаѣ, Маклај застанѣтис мѣдкѡд настѡрѣенѡ. Оѣир вѣйтѣсѧ гѣзѣна да вѣзѣтѣсѧ, кѣз лѣѣѣтѣсѧ угѡssenѡ, кѣда каснѣккез ѣртѣ, кѣдна лѡззѣзѣн sulalisѧ куз кѣѣтер вѣлнѣ, долзон вѣлѣ лонѣ ѣзѣт. Аѣѣс Моѣѣс сѣѣѣа ez-нѣ канѣѣ.

Ordѣа дѣревнѣаѣѣ рѡкојнѣcalѣн rodstvenнѣкkes satѣzѣis кѣјѣмѣѣ ѣзѣт корзѣна, кѣдаѧ і руктѣсѧ кулѣмліѣ ѣelosѧ.

Ѣза-мѣјѣis локтѣсѧ кулѣмлѣн rodstvenнѣккез да strasnѡја ѣѣzѣмѣн да gerjalѣмѣн рѣrѣisѧ хѣзѣнаѣ. Кѣк музѣк петкѣтѣсѧ ѣelosѣн керзѣна, иңкаез вѣра гѡrзѣсѧ, bergalisѧ да прѣчитajtѣсѧ вѣдкѡд golossezѣн.

Sѣја-zѧ кѣдѧ мукѣд гѣѣѣes ѣтамѣд коласѣн јansѣtѣisѧ угѡssenѡsѧ. ѣзѣт лѣssezѧ кѣttѣsѧ порѣј јaj куsѣккез, ѣrekкез да bananѣez. Вѣдѣн кѣrtavlis assѣis torsѧ і munis; угѡssenѡsѧ ez polagajтѣѣ ѣojнѣ рѡкојник керкуѣн. Кѣр угѡssenѡѣsѧ вѣлѣ јansѣtѣm, кулѣмліѣ ѣelosѧ корzѣnanas вѣр рѣrtѣsѧ хѣзѣнаѣ да ѣsѣtѣsѧ рѣlѣsѧ, perekladi-na вѣлѧ.

Ѣта вѣгѣн вѣдѣннѣsѧ munisѧ, а мѣд lunas дѣревнѣаѣн вѣдѣsѧ олѣѣѣes, і рѣrѣisѣes і tommes, ѣкѣsѣsѧ Моѣѣ хѣзѣна дѣнѧ. Ѣzѣzѣmmezнѣsѧ вѣдѣннѣslѣн вѣlѣsѧ mavtѣmѣѣ saѣn, а кулѣмлѣн ajkѣѣs, Моѣѣs, вѣлѣ вѣdsѣn krasѣtam suk ѣѣд kraskaѣn. Маклај kѣzalis, sto вѣдѣннѣsѧ вѣlѣsѧ mavtѣmѣѣѣ ѣѣд kraskaѣn да vѣѣkѣisѣsѧ truba vѣsѣtѣisѣez вѣлѧ, локтѣсѧ Моѣѣ дѣнѧ да тоzѧ јualis kraska. Маклај aslѣs кѣmѣsas keris ѣѣд рјatno, мѣјѣн papuasѣes вѣlѣsѧ ѣddѣn dovolѡnѣѣ. Моѣѣ pondis ѣzmitlѣнѣ sѣlѣisѧ kisѧ да vѣisѣtavlѣнѣ: „e-ava, e-ava“ (von, von). Вѣд ladorѣaң pondisѧ кѣvнѣ oskan кѣvvez. Маклај рѣrѣis хѣзѣнаѣ. Хѣзѣнаѣн сотѣисѧ кѣк кѣѣтер. Ѣojѣs зар-

Раруассез овсественној хизина дьһһ.

ҫаңас корзинаас pondәм-ңи дуқһавнһ. Раруассез вишта-
лисә, сто сојсә ҫоза тьртасә муә, а god вәрти ҫереһсә
кьскасә, ҫегасә улиҫ ансә да әсәтасә сижә хизинаһн ро-
толок увтә.

Кык годша уназык Ви Гвинеяын рапуасsez kola-сын олэм вэрын Mikluka-Maklaj вэра pondis sogavнь lixoradkaen i ədva vermis sulavнь kokkez vьlas. Sija cuvstvujtis, sto sija oz məd-kə estən kuvнь, to sьlə kьz pozə çozьk kolə munнь ostrov vьliş.

1878 godə ңeльн берег дьншаң, кьтən sija olis, мьççişis anglijskəj sudno. Mikluka şetis şignal, i koravl vьvşаң берег vьlə vəli indəma pьz. Кык lun Mikluka əktis assis vessez da prossajtçis rapuassezkət.

Sija matьн dєrevңaeziş vьd xizinaas vovlis. Bьdənnьs korisə ңe munнь. No Mikluka baitis, sto çoza vər vertas. Bьdənnьs rapuassez kəsjisə beregitнь sьliş xizinasə, i una gorzisə.

Papuassez kolasьn medvərjaiş.

Mikluka-Maklaj ez vez assis kьvsə, kədə sija şetis aslas rapuas-prijatellezlə. Sija esə ətrьr loktis Vi Gvineja vьlə. No etə sija vermis kernь toko 1883 godə, vit god vərti sija kadşаң, kər sija kolis ostrov-sə medvərjaiş.

Eta pəra Mikluka-Maklaj Vi Gvineja vьlə vajətis poroz, məs, kozavaran da kьпьmkə koza. Kər tom porozsə pьzjьn vizətisə берег vьlə, rapuassez uşkətçisə ətmədərə. Nija ңekər ezə əzьvlə etateəm vьzt zьvotnəjjezas, da esə jur vьльн şurrezən.

Ez vəv koңeç rapuassez divujtçəmlə, kər Maklaj jualis doz da şetis sijə matroslə, a matros pondis lьş-тьнь məssə da kozaesə. Bьdəs dєrevңaьs loktis vizə-тьнь etə çudo vьlə, kьz zьvotnəjjezlən kьnəmsinьs petə çoçkom va. Gorətləmlə da juaşəmlə ez vəv i koңeç. No jəv peslєнь ңekin ez lьş.

Кьпьmkə lun rapuassez дьпьн Bongu dєrevңaьн олэм вэрын Mikluka vuzis Biļi-Biļi ostrov vьlə, кьтən sьlən siz-zə vəlisə prijatellez. Estən Maklajəs sizzə tədisə da pantalisə rada gorətləmən:

„O, Maklaj! O, Maklaj! Ə-me-me! Ə-ava!“
(Zdorovo, Maklaj! Zdorovo, von!)

Mikluka-Maklaj vetlis vьd ostrovok vьlə i vьd dєrevnaə, kьtən vəlī oзьk. Sija azьlis vьdənnьsə as-sis vaz prijatəlləsə da ʃetalis podarokkez. No sьlən tədsaeziʃ una kulisə-ņi. Kulis i Tuj—medoзza papuas, kəda lьstis loknь „təliʃ vьliʃ mort dьnə“ da kəda mьr-sis viʃtavnь mədik papuasəzlə, sto Maklajьs „bur mort“, sto sija oz ləʃətčь kernь ңem uməlsə papuasəzlə.

Vьdəs ena mestaes, kьtən Mikluka ңe ətik god ət-nas olis papuasəz kolasьn, kerʃisə sьlə kьz vь rod-nəjjezən, i enə mestaesə azzikə sьlə əddən una uʃlьvlis tədьblas. „Меньм vəlī gəztəm,— gizə Maklaj aslas kņigaьn,— me termaʃi vertnь bereg vьlə i viʃiʃ muni Bongu dєrevnaə. Setçin me acьməs kьli kьz gortьn, i me ңemьnda og vəvət, sto mu sar vьlas ətik peʃəsok dьnə, kьtən menьm kovʃьvlis ovnь aslam stranstvovaņ-ņoєz kosta, me eg kьv (eg çuvstvujt) seeəm kərtəʃəm, kьz eta Viļ Gviņeja bereg dьnə. Vьd ruьs setən mьç-çəsis menьm vaz tədsaən. Kər me lokti dєrevnaə, me gəgər əkʃis tolpa, no tədsa çuzəmmesə una me eg-ņi vermь azьnь, una menьm mьççəsisə vovʃo tədtəməʃ. Medvərja menam vovləm kosta nija vəlīsə esə əddən toməʃ, a əni nьlən aslanьs çelad-ņi eməʃ. Toko starik-kes kolasiʃ ңevna vəlīsə menam vaz prijatəlləzən. Nь kolasiʃ vəlīsə i seeəməʃ, kədna me peʃpon verdə mьs-kьrtçəmən gorzьstisə da piskəmən pondisə lьddьnь me-təg kuləmmesə. Vьdənnьslə kolis, medvь me vazmoz pondi ovnь nьkət ətlaьn, eta kosta uz ңe bereg dorьn, a saməj dєrevnaas, i vьdənnьslə kolis tədнь, kər me vəra lokta...“

Mikluka kəʃjiʃis vəra loknь Viļ Gviņejaə god kьk vərti. No eta pьrʃa sija ez-ņi vermь ңe veznь asʃis kьvsə. Pervujiʃ Mikluka-Maklaj vəvətis asʃis ʃəd drug-gesə. Kuim god vərti, kər sija vəlī Roʃʃijaьn-ņi, sija pondis sogavnь, a tulьsnas 1888 godə kulis.

Şadkuçikaezlən drug.

1876 godşan Mikluka-Maklaj suvtə kəz şadkuçikaezəs dorjiş.

1872 godə, Viļ Gvinejais munikə, [Mikluka-Maklaj papuassezlə kəsjişis bertn̄, kəz toko sija tədas, sto s̄lən bertəim̄s n̄ ponda loas pōleznāj.

I sija ez vez assis k̄v̄sə.

„Kəz toko v̄dəs opasnost̄tezən tuzemeccez ponda jevropejskəj kolonizacijalən p̄rəm̄s pondis grāzitn̄ menam şadkuçika druggezlə,—gizə Mikluka,—lois kad t̄rt̄n̄ assim k̄l̄s.

Vižn̄ me sija mada i dolzon, og vizət s̄ v̄l̄, sto eta reseñōs orətə menə k̄eəm-kə kad kezə çisto na-uc̄nəj zaŋatijaeziş.

Me berta viļ Gvinejə n̄ toko kəz jestestvoisr̄t̄at̄el, a sizə kəz Maklaj beregsa aslam şad druggezlən pokrovitel (dorjiş).

Me resiti dorj̄n̄, m̄mda verma, n̄liş ŋezavişi-moşt̄sə, pondasə-kə p̄rn̄ jevropeeccez.

I kəz toko lois Maklaj bereg kolonizirujtan proekt, Mikluka dokaz̄vajtis, „sto Maklaj beregsa tuzemeccez-lən em polnəj pravo sobstvennəj t̄rritorija v̄l̄“.

B̄z̄t okean ostrovvez v̄l̄ət puşesestvujtikə da şadkuçika papuassez kolas̄n olikə Mikluka-Maklaj əz̄blis, sto una ostrovvez v̄l̄n̄ jevropeeccez şadkuçikaesə p̄rt̄n̄ ravvezə. Əddən çasto jevropejskəj prom̄s̄lenn̄ik-kes kutalisə şadkuçikaesə da k̄skalisə nişə m̄dik ostrovvez v̄l̄, k̄t̄n̄ nişə vuzavlisə bogatəj muvizis̄sez-plantatorrezl̄. Plantacijæz v̄l̄n̄ şadkuçika ravvesə eakt̄v̄lisə v̄dit̄n̄ saxarnəj troşt̄nik, tabak da mukəd v̄dmassez.

Mikluka-Maklaj eta j̄liş gizlis anglijskəj da golland-skəj pravitelstvoezl̄ da koris dorj̄n̄ şadkuçikaesə. Sija gizis kn̄iga „Ləŋ okean ostrovvez v̄l̄n̄ ravstvoə ot̄irəs guşaləm“.

Eta knigaъn Mikluka-Maklaj gizis vьdъs anglijskaj da gollandskaj promьslennikkezliъ neotir moz obrassajtсъm-sъ. Sija dumajtis, sto sьlъn knigaъs zastavitas Anglijalis da Gollandijalis pravitelstvoesъ dugdъtnь torгujtnь ravbezъn da i vьdsъn bergъtas vъimanъnonьsъ ostrovvez vьliъ sъdkuçika oliъsez pravatъm polozeъno vьlъ.

No Mikluka-Maklaj vunъtlis, sto sija otsъtsъ koris kapitalisticeskaj pravitelstvoezliъ, kъdna dorjisъ iъteres-sesъ toko kapitalisttezliъ da aъnьs eksploatirujtisъ astranaeziъ uzaliъsesъ i vьn koloņijaeziъ oliъsesъ. Setсъzъ „prosvessonъj“ („kulturnъj“) jevropeecez ponda sъdkuçikaes vъlisъ neļki ne otirъn, a uzaliъ podaъn, kъdalъ kolisъ palka da plet.

I una акъsъlis kirъtьs Mikluka-Maklaj dusъn, kъr sija азsis sija, mъj kerсъ bъzt okean ostrovvez vьnь. Sija азъvliъ, kъz vъvъtlisъ sъdkuçikaesъ, kъz nijъ vъv-mъtъz juktavlisъ vinaъn da kъz poçti veс eaktisъ uzav-nь 15—16 çasъn sutkinas.

Mikluka-Maklaj аçъs vetlis anglijskaj da gollandskaj vlašttez dьnъ, koris nijъ bergъtnь aъsinьs vъimanъnonьsъ sъdkuçikaez polozeъno vьlъ, no sь vьnьn toko sьralisъ. Mikluka-Maklaj ez vezъrt, sto mezdъtnь ravъ pъrtъm rъma naroddesъ poçъ toko ugnetatellezъ panьt pessъmъn.

Rodinaъ vertъm.

Çoza-mъjis Vil Gvinejais aslas munъm vъrъn 1883 godъ Mikluka-Maklaj kъlis, sto etъ ostrovсъ mъdъ as uvtas voшnь Germanija. Sьlъ аddъn sъkъt vъli etъ juъrsъ kьlъmшъn. Sija tъdis, sto nemeckaj kapitalist-tez da promьslennikkez volnъj papuassesъ pъrtasъ rav-bezъ da zastavitasъ nijъ kьeъm-nenavud trъpiçokkez da vina ponda uzavnь plantacijaez vьnь.

Medvь etъ ne lezъn, Mikluka resitis carskaj pra-vitelstvolъ giznь xodatajstvo sь jъliъ, medvь Rosšijajs

Viļ Gvinejasā suis aslas vladenņoēn. Sija dumajtis, sto ročces oz pondā siz vura eksploatirujtnь papuassesē, kēz nemecces, i kolāsē nijē ovnь asmoznanьs. Sija Viļ Gvineja vьлн mēdis kernь ročceziš pošolok; mēdis āktьн vērališsezās munнь sьkāt setčīnā da kutčьн setčīn vā-ditнь dona vьdmassez.

1885 godā Mikluka loktis Petrogradā (Leņingradā). No mьzētātana da una godša pušesestvijaezēn sьlān zdo-rovjōbь vāli orētām. Sija āddēn vura sogalis lixoradka-ēn da revmatizmēn.

No kāt i sogalis Mikluka-Maklaj, a gizlis pišmoez aslas druggezlā, xodatajstvujtis pravītelstvo oзын, medvь Viļ Gvinejaьs vāli ročcez vladenņoēn. No pravītelstvo-ьs kolčcis gluxājēn, i Aļeksandr III šetis otkaz.

Eta āddēn umēl vāli Mikluka-Maklajlā. Sogēt sь-lān esā ьzdis. No eta vьlā vižēttag, sija resitis vāra munнь Viļ Gvinejaē, medvь kolčсьн setčīn pyrkezā da dorjьнь papuassezās nemeccez zelētām sogja.

Eta kadā Mikluka-Maklaj una statjaez gizis nemec-kāj zurnallezā sь jьliš, kьz olānь da kьeām ovьčajjez papuassezlān. Sija šo esā dumajtis, sto ena statjaezēn vermas eaktьнь nemec-kāj promьsleņņikkēsā ātkazitčьнь papuassezās eksploatirujtāmīš.

Mijan znamenītāj pišatēl Lev Tolstoj, Mikluka-Mak-lajliš papuassez jьliš statjaez ьddētām vārьн, sьlā gizis ьzьt pišmo. Eta pišmoьн Lev Tolstoj gizis: „Tenat-kā kollekcijaet, kādna āktāmās Viļ Gvineja vьлн, āddēn vaznējāš, vaznējzьkēs vьdēsša, mьj āktāma ēnņa kadēz vьdsa mirьн, to eta slučaj kosta vьdēs kollekcijaet tenat i vьdēs navludenņoet—nemtuja nija navludenņoez šerti, kādna te kerin mort svojstvoez jьliš, dikājjes kolāsē še-litčēmēn da nьkāt vovlišēn-vaitēmēn da nь vьlā ātik razumēn vozdejstvujtāmēn“.

Smertьs mesajtis Mikluka-Maklajlā vāra munнь Viļ Gvinejaē. Ez jestь sizzā sija giznь vьdsēn papuassez kolāsьн assis olām istorijasē, a nija ņeuna statjaes da

zametkaes, kədna sija gisis, ez vələ peçatajtəməs 1923 godəz, mədnoz suəmən, sь kuləm vərən kujlisə vьdsə 35 god. Toko sovetškəj vlašt dьrni sьlən truddes vəlīsə peçatajtəməs. Nija podrobnəja tədsətīsə papuas-sez kolasьn vьdəs sь prikluçenņoezkət.

Kin vəli Mikluka-Maklaj.

Ņikolaj Ņikolajeviç Mikluka-Maklaj rodnas vəli ukrainec, Zaporozškəj kazaxxezlən potomok. Sognis sija 1846 godə ijuļ 5 lunə Rozdestvenskəj posadьn, matьn Boroviçi kar dьnьn, Novgorodskəj gubernəjn. Aj sьlən vəli vojennəj inženərən, dьr sluzitis, a sьvərən olis aslas ñeьzьt imeņņoьn da zaņimajtçis muviž uzaləmən.

Mikluka-lən ajьs kulis 1857 godə, kər Mikluka-lə vəli dasətik god. Matьs ajka kuləm vərən çeladnas munis Peterburgə da zonkasə řetis skolə. 1864 godə Mikluka-Maklaj pondis velətçьnь univəršitetьn, no çoza univəršitetçis sija vəli çapkəm studenttezkət eaktьtəm (zapressonnəj) sobraņņoezьn uçastvujtəm ponda.

Eta vərən sija munis velətçьnь granica saja. Granica sajas Mikluka-Maklaj druzitçis izvestnəj ñemeckəj uçonəjkət Ərnest Gekkelkət. Gekkel Mikluka-Maklajəs bořtis řəras uçonəj iz vьlə Jegipetə da Aravijə.

Germanijəjn velətçəmsə pomaləm vərən Mikluka-Maklaj loktis Rořšijə. No estən sь vьlə vizətīsə əddən kosəja: Mikluka-Maklajlən xarakterьs vəli əddən rьm, i sija vьdənlə baitis pravda.

Вьdkod naroddeziš oləmsə velətikə sija resitis tədsəřnь pervovьtnəj ořir oləmkət i etə tədsəřəmsə mədīs pondətnь papuasəzřan, kьz əddənzьk „dikəjjezřan“. Sьvərən sija dumajtis vuznь Ləņ okeanьn mədik ostrov-vez vьlə i loknь řivirəz da Kamçatkaəz da velətnь oləmsə naroddeziš, kədna olənь ena stranaezьn.

No smertʹs mesajtis Mikluka-Maklajlǎ pʹrtʹnʹ olanǎ enǎ dumaesǎ. Kulis sija Pǎterburgʹn 42 godʹsa, 1888 god aprelʹ tǎliʹšǎ.

Kulǎm vǎrʹn Mikluka-Maklajǎs Roʹʹsijaʹn poʹtʹi vu-nǎtisǎ. Sʹ tujǎ sija dʹr ez vunǎtǎ ʹlʹn Vił Gvinejaʹn papuassez.

Esǎ ǎni papuassez kolasʹn Vił Gvinejaas kaʹʹtvlǎnʹ tǎliʹʹ vʹliʹʹ ʹoʹʹkom mortʹ jʹliʹʹ, kǎdǎ suisǎ Maklajǎn.

Esǎ i ǎni papuasses kaʹʹtvlǎnʹ, kʹz eta tǎliʹʹ vʹliʹʹ mortʹs morjo sajiʹʹ vajǎtis nʹlǎ „jur vʹlʹn kʹk piʹna porʹ“, kǎdǎ sija suis „vʹkǎn“ (porozǎn). Esǎ i ǎni Vił Gvineja vereg vʹlʹn, kǎdǎ suʹʹ „Maklaj veregǎn“, vʹd-mǎnʹ kokosovǎj palmaez, kǎdnǎ saditis Mikluka, a unǎ-jǎn „Maklaj vereg“ vʹlʹn oliʹʹʹezlǎn vereznǎja xranitʹʹnʹ ʹerrez da purtʹez, kǎdnǎ koznalis nʹ dǎddezlǎ „tǎ-jiʹʹ vʹliʹʹ mortʹ“.

Papuassez vʹra veritǎnʹ, sto kǎr-ʹevudʹ Maklaj vertas Vił Gvinejaǎ, pondas leʹitʹnʹ papuassezǎs da pondas nijǎ dorjʹnʹ mǎdik ʹoʹʹkom oʹtir sogja, kǎdna nijǎ ǎdǎn zelǎtǎnʹ.

Medvǎrja ʹoldas godǎ papuassez vʹeǎma kazalisǎ, sto mǎdik muez vʹliʹʹ ʹoʹʹkommez kolasiʹʹ, kǎdna vov-lisǎ morjo sajsǎn, ǎdǎn jeeǎ oʹtir, kǎdna vʹ vǎʹkiʹʹisǎ Mikluka vʹlǎ.

Mikluka-Maklaj aslas opʹtǎn dokazitis, sto mu vʹlʹn samǎj siʹ suʹʹana „dikǎj“ oʹtirrez vermǎnʹ vezǎrt-nʹ nastojassǎj mortʹ otʹnosǎnʹoez. Sija dokazitis vʹdsǎn miʹrʹslǎ, sto mu vʹlʹn avuǎʹ „ʹoʹʹkom“ da „ʹǎd“ koskaa naroddez, a emǎʹ toko oʹtir, kǎdna sulalǎnʹ ʹǎtʹkodʹ razviʹijǎa stupeʹnʹez vʹlʹn.

Ръекәс.

Viļ Gvineja ostrov da sь vьльп olişsez	3
Tәliş vьliş mort	12
Sotçan va	17
Papuassezlәn uza olan	19
Mikluka-Maklaj papuassez praznik vьльп	20
Mikluka-Maklajlәn Viļ Gvinejais munәm	23
Bәra Viļ Gvinejaьп	26
Vaz druggez kolasь	27
Maklajәs mәdәnь vijnь	29
Smertşan si tьlәrok ььпaьп	30
Mikluka-Maklaj papuassez svadьa vьльп	32
Papuassezlәn zәvşәm	33
Papuassez kolasьп medvәtjais	36
Şәdkuçikәezlәn drug	38
Rodinaә vertәm	39
Kin vәli Mikluka-Maklaj	41

Редактор и техред *С. Грибанов*
Корректор *А. Седегов*

Окрлит № 482. Заказ № 1123.

Тираж 2000. Сдано в набор 17/VII-36 г.

Подписано к печати 19/XI-36 г.

Формат бумаги $82 \times 110^{1/32}$.

Печатных листов 2,75

В 1 печ. листе

31680 т. з.

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦКМП—РСФСР п. Кудымкар, тип
„Свердполиграфтреста“.

Цена 40 коп. Переплет 20 коп.

93-657/456

~~3692~~
Коми П.
~~9-6582~~

Н. Лебедев
ОДИН СРЕДИ ДИКАРЕЙ
Перевод В. И. Якимова

На Коми-Пермяцком языке